

BUDAPEST

A VÁROSLAKÓK FOLYÓIRATA

2015/4

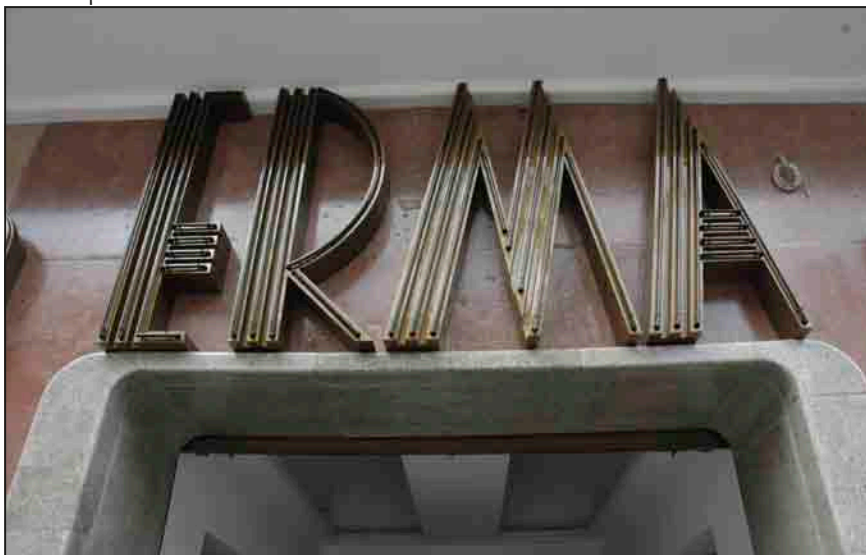

Sebestyén László felvétele

TARTALOM

ÖTVEN ÉV	
◀ Ügyelő a főszerepben	2
<i>Csontó Sándor</i>	
TÁRGYESET	
Páholydísztől Hildától	4
<i>Buza Péter</i>	
EBÉDSZÜNET	
◀ Az ember, aki delet ütött	6
<i>Horváth Júlia Borbála</i>	
BMC	
Ferencvárosi ház – újrakeverve	8
<i>Somogyi Krisztina</i>	
◀ Édes (fővárosi) anyanyelvünk	12
<i>Elek Lenke</i>	
Simplicissimus Budapestje	14
FÉNYIRDA	
Titkos udvarok	16
<i>Sebestyén László fotósorozata</i>	
TÉGLÁRÓL TÉGLÁRA	
Nagy, nagyobb, Újlaki	18
<i>Kádár József</i>	
◀ Bauhaus a Bucsinzkyban	21
<i>Szántó András</i>	
FÉNYIRDA	
Schwanner Endre színházában	24
<i>Fisli Éva</i>	
Rézváros, te	28
<i>Garaczi László</i>	
Életre kelt történelem	28
Ybl pipettában	28
<i>N. Kósa Judit</i>	
◀ Különleges tavasz	30
Időutazás	30
Sors és jelkép	30
„Együtt élünk, elfogadjuk egymást!”	31
Telepiek	31
<i>Zappe László</i>	
ÉTKEZÉSI ÍRÓ	
◀ Zene füleinknek	32
<i>Jolsvai András</i>	

BUDAPEST tele van „félbevágott” házakkal. Olyanokkal, amelyeknek a földszintjét – az eredeti stílustól eltérve – átépítették. Így őrzik most saját koruk legjobb tervezőinek keze nyomát, s váltak önmagukban is védendő értéké.

Két barátnő, Goldberger Mariska és Herzman Erzsébet nyitott egy üzletet a József körúton 1922-ben, s keresztnevük két-két betűjéből alkották meg a bolt nevét. Így lett az ERMA Budapest nevezetes (ruházati kellékeket, fehérneműt, rövidárut, lakástextilt árusító) intézményévé, amely a siker nyomán 1935-ben nagyobb helyiségbe, a Teréz körút 4. alá költözött. Három hónap kellett ahhoz, hogy a Goldberger lány és 1925 óta férje, Rózsa Gyula textilkereskedő kibéreljék és átalakítsák a sarokház földszintjén addig működő vendéglőt, új portált terveztetve. Rákos Pált bízták meg ezzel, a kivitelezést a jó nevű Haas és Somogyi cég vállalta.

Az átalakítás során az üzlet korábbi profilját és a helyiséget átvette a Röltex Vállalat, külső arculata – részben – megváltozott. 1985-ben aztán (némi rábeszélésre) úgy döntöttek, hogy helyreállítják az ötven évvel korábbi portált, s ez némi vita és adminisztrációs huzavona után 1985-re meg is valósult. Ferkai András építész volt a rekonstrukció tervezője.

2013 őszén jelent meg a „legnagyobb közösségi portálon” a hír, hogy a felirat már nincs a helyén, levették. A bolt egy nemzetközileg is ismert nevű szoláriumhálózat egyik egységeként áll majd a továbbiakban a nagyközönség rendelkezésére – mint megtudtuk az új tulajdonosoktól. Ezért az ERMA felíratra nincs szükségük.

A történeten felháborodva sokan leveleztek e témáról az interneten, született számos blogbejegyzés, újságcikk is néhány, a BUDAPEST sem maradt ki az akcióból.

Lévén a portál védett, voltak, akik megkeresték az egyre kevésbé potens hazai örökségvédelem illetékeit is. Nem történt semmi.

Ráday Mihály az ügynek ezen a – mondhatni – holtpontján hívta fel az átalakítás tervezőjét, Benson Marcellt, s megszervezte a hármass randevút a tulajdonossal. Aki-nek a védendő értékek leghatékonyabb magyar és budapesti szószólója elmagyarázta: tartozzon bármely nagy lánchoz, lehet egy olyan szolárium is Pesten, amelynek van saját neve is. Például az, hogy ERMA. Elég nagy a kirakat-együttes, elfér rajta az eredeti felirat – az eredeti helyén. 2014 novemberében egy újabb találkozón már a konkrét megoldásokról egyeztettek.

S a legendás betűegyüttes idén márciusra visszakerült a helyére.

Még nincs teljesen készen, a neoncsövek egyelőre nem világítanak. Rákos Pál és a kivitelező nevének vonalait a táblán ugyanacsak rendbe lehetne tenni. Ám miért ne hinnénk el, hogy meglesz most már ez is?

Érdemes megszólalni tehát. Ma is van (néha) esély arra, hogy valamit megvédjünk, ha időben megpróbálunk lépni, cselekedni. Legyenek mindig sokan, akik megkísérlik, a ráció erőszakával élve akár, megvédeni értékeinket.

S olyanok is, akik hallgatnak rájuk, érdekedben: BUDAPEST

BUDAPEST

a városlakók folyóirata
Pro Cultura Urbis díj 2007

XXXVIII. évfolyam, 4. szám
megjelenik minden hónap 15-én

Alapítva: 1945

I–III. évfolyam: 1945–1947
szerkesztő:

Némethy Károly, Lestyán Sándor
IV–XXVI. évfolyam, 1966–1988
szerkesztő:

Mesterházi Lajos, Fekete Gyula,
Vargha Balázs, Jávor Ottó, Szabó János

Főszerkesztő:
Buza Péter

Olvasószerkesztő:
Saly Noémi

Szerkesztőbizottság:
**Angelus Róbert, Buza Péter, Csontó Sándor,
Deme Péter, Hidvégi Violetta,
Kirschner Péter, Mezei Gábor,
N. Kósa Judit, Saly Noémi,
Sándor P. Tibor (archív fotó),
Sebestyén László (fotó),
Török András (Simplicissimus Budapestje),
Zeke Gyula**

A BUDAPEST facebook oldalának
szerkesztője:
Vadász Ágnes

A szerkesztés műhelye
a Nagy Budapest Törzsasztal

A szerkesztőség levelezési címe:
1037 Budapest, Vörösvári út 119-121.
E-mail: szerk@budapestfolyoirat.hu
Web: <http://www.budapestfolyoirat.hu>

Kiadja:
Press Xpress
Felelős kiadó: Dr. Dávid Ferenc
1037 Budapest, Vörösvári út 119-121.
Telefon: 577-6300, fax: 323-0103

Lapigazgató:
Fabók Dávid

Terjesztés:
HÍRVILÁG Press Kft.
Telefon és fax: 411-0491
hirvilag.press@hirvilagpress.com

A folyóirat megjelenését
az NKA támogatja

Nyomdai munka:
Pharma Press Kft.
1037 Budapest, Vörösvári út 119-121.
telefon: 577-6300, fax: 323-0103

ISSN: 1785-590x
Nyilvántartási szám: 2.2.4/237/2004

A borítón:
Páholydíz Hildától
(4. oldal)

A hátsó borítón:
Schwanner Endre színházában
(24. oldal)

ÖTVEN ÉV

Ügyelő a főszerepben

Csontó Sándor

Idén ünnepeljük a hivatásos magyar nyelvű színjátszás 225 éves évfordulóját. Az első előadásban Kelemen László társulata *Simai Kristóf* Igazháziját mutatta be, amelynek színhelye a karmelita templomból átalakított budai Várszínházban volt 1790. október 25-én. 175 éves a Nemzeti Színház az egykori Kerepesi úton (Rákóczi út 1., az Astoria szállodával szemben). 1837. augusztus 22-én megnyílt a Pesti Magyar Színház, amely 1840. augusztus 8-tól működött Nemzetiként. *Ferenc József* király és *Rudolf* trónörökös is jelen volt száznegyven éve 1875. október 15-én a Népszínház ünnepélyes körülmények közötti átadásán. A

tektélyes bécsi *Fellner* és *Helmer* „színházcsináló” duó által tervezett, neoreneszánsz stílusú, a korban a legmodernebbek közé számító színház patkó alakú, háromemeletes, páholyos nézőterén 1407 ülőhely és 50 páholy volt. Vezetőjévé először *Rákosi Jenőt* nevezték ki. Miután társulata 1908-ban szakmai és politikai okok miatt feloszlott, ide költözött „átmenetileg” a Nemzeti Színház, mert addigi otthonát rossz műszaki állapotára hivatkozva bezáratták. Pont ötven éve, hogy ezt a Budapest központi helyén álló emblematikus épületet elbontották, és az ország első színi kompániája ismét hontalanná vált.

„Háromnegyed tizenegy volt, az EMKE-nél álltam. Hatalmas tömeg állt néma csöndben. Csak a rendőrök hangoskodtak: menjünk arrébb! Senki se mozdult. A díszletraktárral kezdtek: hatalmas dördülés, majd porfelhő következett, és a tömeg rendíthetetlen mozdulatlanágban, némán állt tovább. Ha ordítás lett volna, talán oldja a feszültséget. De az a csönd az elviselhetetlenségig fokozódott bennem és másban is. *Bihari Jóska* bácsival találkoztam. 'Megátkoz benneteket az én székely Istenem!' – mondta, s retentő fájdalommal megindult felfelé, a Duna irányába”. (Őze Lajos visszaemlékezése www.nemzetiszinhaz.hu)

A függöny legördül

1964. június 28-án vasárnap este az egész társulat és a teljes személyzet bent volt a színházban, hogy búcsút vegyenek szeretett teátrumuktól. Utolsó előadásként *Shakespeare* Lear királyát játszották, *Básti Lajos*, *Töröcsik Mari*, *Máthé Erzsé* és *Berek Kati* főszereplésével. *Gelley Kornélnak* jutott az a „szerencse”, hogy ezen a színpadon utoljára megszólaljon, de alig jöttek hangok az ajkára, mígnem *Kálmán György* súgta oda neki a végszót. „Nehéz idő sújt: itt engedni kell...”

Bontják a Nemzeti Színház épületét a Blaha Lujza téren. Markolók rakják teherautókra a törmeléket a színház egykori nézőterén. Az épület eredetileg Népszínháznak épült, csak az Astoriánál lévő régi Nemzeti Színház lebontása után költözött ide. 1964. június 28-án zárták be

Soha el nem felejthető esemény volt! Ki-ki a maga módján siratta, ami történt. Könynyezett, zokogott. Ezt már *Kadelka László* osztotta meg velünk, aki ügyelőként ezen a szomorú éjszakán mindörökre leengedte a függőnyt. – A telt házasközönség tizenhét perces, tüntetésszámba menő tapsviharral és ovációval köszönte meg a művészek több év-tizedes játékát a sokat látott-hallott falak között. Szívfacsaró volt! – meséli megindultan.

Kadelka úrra rámosolygott az Isten, amikor pelyhedző állú sihederként beállhatott lábtengőzni *Zsolt István* mellé. (Nincs lehetőségünk a tengőzást most megmagyarázni, ellenben felkérjük *Jolsvai András* megbecsült szerzőnket, hogy a BUDAPEST hasábjain majd ossza meg velünk tudását e sportágban.) Zsolt nem csak a Nemzeti Színház megbecsült főügyelője, hanem világszerte elismert labdarúgó-játékvezető és sportdiplomata volt. Tisztelet övezte a pályán és a színházban egyaránt. A fiatal srácot a védősáncnyi alá vette, így került Kadelka úr 1960. november 1-től a Nemzetibe. Két nap múlva már ismerte az egész társulat. Történt, hogy a III. Richárd egyik előadásában nem érkezett meg időre a vívni tudó ember, s mivel László ifíválogatt törvívó volt, beöltöztették és gyorsan betusztkolták a jelenetbe. Igaz, kissé korán, így *Major Tamás*nak kénytelen-kelletlen meg kellett küzdenie vele, de a tehetséges ifjú vívásban jobb volt nála és a párbaj sehogyan nem akart befejeződni. Végül a fényt levették róla a kollégák és Kadelkát egy kampós díszletbottal rángatták be a színpad mögé. Másnap Major félhavi fizetéssel jutalmazta a megmentett előadásért, és a színészek is a kegyeikbe fogadták.

Számtalan sztori helyett prózaiabb dolgokról kérdeztük tovább Kadelka urat, aki hetvenegy évesen jelenleg a békéscsabai Jókai Színház ügyelője.

– Mit jelentett a legendás Nemzetiben ezen a poszton dolgozni?

– Az ügyelő, előadásvezető feladata a próbák és műsor zavartalan lebonyolításának biztosítása, premier után korlátlan felelőse és ura az előadásoknak. Csak a rendező adhat számára utasítást. Persze idehaza ezt a szakmát sosem tanították, tőlünk nyugatabbra „stage management” címen egyetemi tananyag. Mindenkinél jobban kell ismernie az aktuális darabot, fontos és felelősségteljes munkája fogja össze a színészek, kellekesek, a színpadmester és a többiek tevékenységét. Rajta áll vagy bukhat az esti siker – fogalmaz precíz Kadelka. Tudása és technikai felkészültsége mellett tekintélyt kell szereznie minden színházi alkalmazott előtt – portástól a Kossuth díjas színészig –, hogy ké-

reseit, utasításait betartsák. Az odafigyelés, precizitás, helyzetfelismerés teremtette meg azt a tiszteletet, hogy zseniális színészek is vigyázban álltak a húszéves Kadelka László előtt. No, nem a fiatalember, hanem az ügyelő előtt – teszi hozzá riportalanyunk. Például, amikor a vészvilágítás is lekapcsolt Törőcsik Mari nagymonológjának első mondata közben, akkor zseblámpával világítottam meg a színésznőt, mintha direkt így lett volna kitálva. Szerencsére a végén visszajött az áram.

– Hogyan fogadta az együttes a költözés, bontás hírt? – faggattuk tovább a végjátékról Laci bácsit.

– Borzasztó érzés volt! Természetesen mindenki kétségbe volt esve, hogy ezután hogyan lesz, hová kerülünk? Mi történik a társulati tagokkal, a széles repertoárral, a hatalmas díszletraktárral? A bizonytalanság volt a legrosszabb. Jött a hír, ugye, hogy ez városrendezési okokból muszáj, és a metróépítés miatt az épület megsüllyedhet, mert olyan elavult állapotban van. Pedig 1961 tavaszától őszig elég nagy felújítást végeztek a házban, és mindent rendben találtak. Nos, többször kellett robbantani, mert annyira „rossz állapotban” volt, hogy nem akart összedőlni. – teszi még hozzá maliciózan Kadelka.

De van egy a közemlékezetben nem szereplő indok is. A Csokonai utcában, a víztorny lábánál volt a Nemzeti Színház egykori kiszolgáló épülete (*Kauszer József* 1895), itt dolgoztak a díszletfestők, itt készültek a színészek jelmezei. A torony víztartályaiból kapta a vizet a Blaha Lujza téri színház színpadtechnikai berendezése, amivel a hidraulikus gépek emelték, süllyesztették a díszleteket, a háttérfüggönyöket, a vasfüggőnyt. Ebben az épületben volt a kazánház, innen indult ki a színház gőzfűtésének csővezetéke és a színpadi zápor vízvezetéke is. Az épületet a Nemzeti Szállodán át a Nagy-

körút alatt alagút kötötte össze a színházzal. Mondják, ez az alagút volt nagyon útjában az építőknek, nem is maga a színház. Itt még 1956-ban is bujtattak embereket, sőt ez volt a színház foxikutájának, Axinak a birodalma, ahol a patkányokat kergette. Az alagutat a metróépítés megszüntette. A társulat szerint inkább ürügyül szolgált a leromlott állapot, nem akartak rá pénz tétet, a felújítás macerásabb lett volna.

– Jelen voltak, látták az épület összeomlását?

– Az épületet több beavatkozással takarította el a Magyar Néphadsereg flottillájának műszaki alakulata. Január elejéig még vissza-visszajárhattunk, addigra néhányan apróbb emlékeket is kimentettek. Például a régi direktori ajtó és sok nyílászáró is *Gobbi Hilda* visegrádi nyaralójába került. Jőmagam a Dohányozni nem szabad! táblát hoztam el, amit az új Nemzeti Színház megnyitáskor odaajándékozta. Abban a megtiszteltetésben részesülhettem, hogy ott én húzhattam fel a függőnyt először, ha már az én utasításomra engedték le utolszor. Március 15-én bontották ki a földemeletet, a pincerész támasztófalait. Március 23-án robbantották fel a Rákóczi út felé néző homlokzati traktust. Az EMKE-ház első emeletéről néztük, majd az egész társulat. Sokan megkönnyezték. Aztán még kétszer robbantottak. Valamikor április közepén és végül 23-án. „Két Nemzeti Színházat is hagyunk lebontani, és egyet sem építettünk helyettük. Ez elég szomorú” – nyilatkozta akkor Gobbi. Fantasztikus egyéniség volt, azt hiszem nincs olyan ember, aki ennyit tett volna a magyar színészetért, mint ő. Mennünk kellett tehát, a mai Thália Színház helyén a Radius moziból sebtében Petőfi Színházzá átépített épületbe, amíg az egykori Magyar Színházat kipofozzák újabb „ideiglenes” nemzeti játszóhelynek. ●

Végjáték

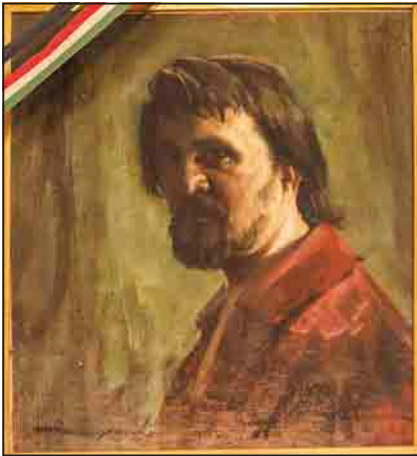
Az akkori politikai vezetés, az Országos Terhivatal és a Gazdasági Bizottság már kész tényként kezelte a Nemzeti épületének szanalását, és tett javaslatot egy újabb teátrum emelésére, ami csak 37 év múlva teljesedett be. A nemzetisek 1966. július 25-én vették birtokba az *Azbej Sándor* mérnök munkája nyomán teljesen átfogalmazott korábbi Magyar Színházat – az addigra *Hevesi Sándorról* elnevezett téren –, amely sok mindenre hasonlít, csak színházra nem. 1983-ban, szintén a metróépítéssel összekapcsolt átépítés miatt, a Nemzetiből kivált tagokkal megalakult az új Katona József Színház, a Nemzeti kamaraszínháza pedig a Várszínház lett. A politikai változások után ismét felmerült az igény, hogy a nemzetnek színházat emeljenek. Pályázatok, botrányok és helyszínek követték egymást, ám a Városliget, a Vár s az Erzsébet tér is mind csak légvárnak vagy gödörnek bizonyult. Míg nem 2002. március 15-én megvalósult *Széchenyi* álma, a Duna partján megnyílt a Nemzeti Színház végleges otthona.

Mit szölt ehhez Budapest és annak lakói? Azóta is sokan, sokféleképp magyarázták és magyarázzák, hogy miért kellett eltávolítani az emblematikus épületet. A köztudatban egy romantikusabb kép él – akármilyen rossz műszaki állapotban is lehetett a ház –, akkor is többet jelentett egy színháznál, és elpusztítását az értelmiség elleni támadásként értékelték. Az újnak, *Siklós Mária* művének valószínűleg sokan örültek. Aki pedig még láthatta a régit, az soha nem felejté el az épület látványát, s ha ma elvillamoszik a tér előtt, bizonyára odaképzeli azt a jelentős és szerethető monstrumot. A színház helyén ma két méter magas emlékkő áll, már csak a galambok tisztelik meg.

TÁRGYESET

Páholydész Hildától

szöveg: Buza Péter, fotó: Sebestyén László

a büszke tornyok, félben-harmadában pusztulnak semmivé a faragott díszek, odabent, az első emeleten, ahol a pazar műterem is őrzi százéves pompáját vagy tízszertíz méteren, mintha még mindig a nagymester dolgozna valaki varázslatosra igazított arcképén. A modell kerevetén, háta megett hatalmas tükörrel, drapériák keretében – és a fotós kedvéért – most Ági, Szegvári Károlynak, az utoljára itt dolgozó művésznek az özvegye ül. Volt ő akt is – Karcsikájának feküdt modellt –, jaj, hogy mennyivel szebb volt minden akkor!

Itt született Liliom

– Annak idején, 1947-ben a híres színész, Berczy Géza meg a felesége a teljes első emeletre költöztek be. Sokáig élt itt Reymetter Árpád leánya aztán: már özvegyen. Géza 1963-ban halt meg. Mutatványos családja volt Reymetteréké. Tulajdonosai az angolparki dödzsemek, a barlangvasútnak, a Royal Varietének. Karcsika 1954-ben leszerződött Berczyével. Jött volna

a műterembe. Lakni, dolgozni. Mindig ide készült. Tudta azt minden képzőművész Pesten, hogy ki volt László Fülöp, és hogy milyen paradicsomi hely a műterme. Itt formázta meg Segesdi a Marx-Engels szobrot, dolgozott itt Englerth Emil portréfestő. A házban, a kisműteremben, Biai-Föglein István, Füsti Molnár Zoltán. De egy kis hiba történt. Gézának adta a pénzt a műteremért Karcsi, az meg eltüntette. Nem csak ezért tette ki a felesége persze, sok volt már a színészférj rovásán. De ezzel annak is befellegzett, hogy itt lakjon és dolgozzon a majdani párom. Szerzett hát egy műtermet valahogy a Dob utcában, onnan hurcolkodott át később a Dózsa György út 17-be, abba a házba, ahol Latyiék laktak. Berczyné közben suttymóban eladta a nagyműtermet valamikor a hatvanas évek elején Szendrő Jósának. Bejáratos volt ő is a házba és a lakásba, sokan tanulták itt a szerepüket Somlai Artúrtól Sennyey Veráig, mindennapos, olykor hálóvendégként. Van ennek is tudja, régies-régi hagyománya. 1912-ben a végleg Londonban ragadt László Fülöp eladta a kastélyt Pauperának, a bankárnak. Akinek a feleségét Bajor Gizinek hívták. Előbb, 1909-1910-ben pedig – még Lászlóé a Zichy Géza utca 10. – Molnár Ferenc bérlti az emeletet. Itt írja a Liliom ligeti történetét, a Liget partján.

Lehetne akár királyi kastély is. Egy kisebb királyságban. De még ebben a mai, lepusztult állapotában is fejedelmi. Szó szerint. Guinness Lucy Madeleine-nek és saját magának építtette a portréfestés máig elismert nemzetközi fejedelme, László Fülöp, 1898-ban, Gyalus Ferencel. Mert bár málladoznak kint a falak, megrogyóban

Egyszer aztán Szendrő gondolt egyet: családban vágyom élni!, és megegyeztek Karcsikával, hogy az ő Fillér utcai kis lakásába megy innen a frissen sült feleségével. S Szegvári Károly, Karcsi, maga is a portré mestere, végre megérkezett László Fülöp örökébe.

Jóska egyébként tündéri ember lehetett. Napi négy-öt liter bort ivott meg, ott sorakoztak hosszan az üvegek a sokméteres márványkandalló párkányán. Az Egyetem Presszó harmonikását vette el, *Gizit*, de azt hiszem igazából nem is ő, hanem a leánya tetszett neki. *Lantos Piroska*, a gyönyörű manöken. Aki aztán – nagy eset volt ez 1984-ben – kiment Amerikába, ahol a vele élő *Szente György* Szilveszter éjjelen lelőtte őt s magát is.

1971 szeptemberében kötötte meg az üzletet Jóska és Karcsi, októberben Szendrő meghalt. Nem sokáig örülhetett, hogy családban él.

Egyesített emelet

– Húsz éves voltam, amikor 1973-ben megismerkedtünk. Beültünk egy vendéglőbe a lányokkal a zeneakadémiai felvételim után, odakéredzkedett az asztalunkhoz, és megette az ebédem. Másnap is. Összeházasodtunk. 1976-ban – másodszor – eltartási szerződést kötött-kötöttünk Berczynével, most a Thököly út felé eső lakrésze, az ő akkori lakására. 1984-ben halt meg. Így egyesült újra a László-féle műtermes emelet.

Szegvári Károly soha nem volt a kurzus kedvelt művésze. 1920-ban született, fiatalberként elvitték az oroszok, évekig táborokban élt. Kijev mellett, lágerben. 49-ben szabadult. Akkor fejezhette be a főiskolát. Nem sokkal ez után elfogták egy levelét, amiben a disszidálását készítette volna elő. Bevitték az Andrássy útra, internálták Kistarcsára. 1953-ban jöhetett vissza Pestre. Azon a napon, amikor születtem... November másodikán. Nehezen, nagyon keservesen élt. Tanított amatőr képzőművész-körökben, néha kapott egy-egy megbízást portréra, gondolhatja, hogy ritka lehetett egy ilyen alkalom. Aztán egy kis levegőhöz jutott, amikor az Artex felfedezte azt a képességét, hogy minden műfajban profi. Amerikai vevőknek festett megrendelt zsánerképeket, kártyás kompániáról, libás zsidóról, mikor mi kellett. A hetvenes évektől következtek a tanyák, gémeskúttal. Utána külföldi magánmeghívások. *Puskás, Cziffrák*, Németország, Párizs. Szinte a teljes Kohl-kormány arcképét megrendelték tőle. Több kiállítását

is menedzseltek ezek a barátai, odakint. Úgy hogy a nyolcvanas évekre talpra álltunk. Mert állami megrendelést soha – se előtte, se utána – nem kapott.

Bónusz

– Amikor már jobban ment – és ez azzal is összefügg, hogy 1983-ban, Karcsi elnöklétével alakult meg az utcánkról elnevezve a Zichy Galéria, amelynek megengedték, hogy függetlenedjenek a tagjai az állami műkereskedelem rendszerétől – szabad utat engedhetett mindig is erős gyűjtőszenvédélyének. Akkoriban többször is eljött hozzánk *Gobbi Hilda*, igen jó barátságban voltak. S ha jött, biztos, hogy rászózott nem is keveset a téglajegyekből, gyűjtötte a pénzt az új nemzeti felépítésére. Egyszer aztán

megígérte, eladja nekünk hálából a felrobantott színház királyi páholyának aranyozott felső díszét. Nem sokkal a halála előtt, talán 1987-ben, el is hozatta, megvettük.

Hivatalos elismerésre soha nem találták méltónak Szegvárit, a már előkészített Kiváló Művész cím várományosa volt ugyan 1962-ben, de kiderült a „múltja”. Nem kapta meg. Három éve, április 13-án halt meg. Ha akarom, ha nem, muszáj ránézni erre a gyönyörűségre, amikor átmegyek a hallból a nappaliba. Magában gondolkozva lehet, hogy keserű ember volt Karcsikám, de ezt soha nem mutatta. Derűs, aranyozott kedéllyel fogadta, ami körülötte és vele történt. Ahogy ez a pusztulásból kimentett dísz is rendíthetetlenül teljes – és önmaga. ●

EBÉDSZÜNET

Az ember, aki delet ütött

szöveg: Horváth Júlia Borbála, fotó: Sebestyén László

Megint elérkezett! Minden zúzmarás borulátás ellenére itt a tavaszi nyitás, tetterőtől duzzad a képzelet, ki így, ki úgy kívánja hasznosan tölteni a nyaralási kánikula előtti munkás időszakot. Újul a város, építkezések és szépítgetések folynak a felbolydult kasban, a siető emberek egymásnak ütköznek a lezárt munkaterületek mentén. Délidőben fokozódik a forgalom, az egytál ételhez jutáskor lehetőség adódik báméskodásra is; Mari-ka viszont kitörve a mindennapok szürkéségből, az önállóság útjára lép.

Szép szép az elhatározás, a szorgalmas napkezdet, de kortól és irányultságtól függetlenül, a hétköznapi kitüntetett időszaka a déli ebédszünet. Sőt: eseménye, a belvárosi dol-

gozók a kijelzőre koppintva kalapot, kabátot kapnak, s már ott sincsenek. Már hogy a munkahelyükön, hanem végre az utcán, szabad szelek szárnyán; legalábbis arra a félórásckára,

amit házon kívül tölthetnek. *Nekem aztán ne mondják meg, mit ebédeljek... Közben pedig azzal beszélgetek, akivel akarok... – kiszalad a délelőtti gőz, főnök kartárs a mai napon is a legjobb formájában irányítja a céget. Ne keseredjen, legalább fedél van a feje fölött... Örüljön, hogy van kit szapulni... – ekképpen vigasztalják egymást az amúgy hallgató tag öltönyösök, további mozgásigényüket majd levezetik hétvégén a squash-teremben.*

A Margit híd budai hídfő kedvelt csomópont, lent is, fönt megtalálható, mi szem-szájnak ingere. Pizza, hot dog, spagetti utcán át, napi menü pultnál tálalva; jelentős a székkarfára vetett kabáthalom. A szűkös céldő szentesíti a helyszínt: ízes és megfizethető ételekhez jutni. Pár evezőcsapással arrébb, a szigetoldalban melengetik a követ a fogyókúrázók, mások szusszanásnyi időre fölkiúznak a hídtetőre, telefonképeket adnak és fogadnak; a digitális kor gyermeke a betűkkel sem takarékoskodik. Az ebédhelyig vezető út kinek egyenes, kinek görbés. A kisebb buckák átugrása nem okozhat gondot, a felszántott aszfalt alól a HÉV-alagút kopott cetháta is előbukkan a romok között. Néhány gyors intéznievaló belefér a menetbe: *Cserélné ki az elemet... Hajtaná fel a szárat... Szedné szét a gépet... Mosná le... Masszírozná meg... Mondaná el... – a bejáratott útvonalak mentén kordon húzódik, a kerítés túloldalán munkagépek versenyeznek a minél mélyebb gödör kialakításáért. A dolgozó ilyenformán kialakítja véleményét a fonódó villamoshálózat építéséről, s elhagyva a régies kezdést: *Ha én lennék a polgármester... a tervező... a kivitelező... –*, az állítmányokra helyezi a hangsúlyt: *Szólni kell Józsi bácsinak, hogy itt egy vödör vörös festék, rajzoljon kerékpárutat a Fő utcába, és máris készen vagyunk...**

Józsi bácsi húzódozik, rég volt már, amikor háló nélkül egyensúlyozott a szabályok fölött, most már inkább csak beszélget a régi szép idők hangulatáról, s élve a lehetőséggel, beszédbe elegyedik az aluljárói báméskodókkal. A témák gyorsan peregnek, s a társaság összekovácsolódva ad hangot elégedetlenségének, végül a forgalmista segítségét kéri: *Tessék megmondani, mikor indul a következő szerelvény a B peronról... –* botor kérdésre okosító válasz érkezik, ha nem építkezős hadi-időket élénk: *Olvassa le, azért költöttünk méregdrága kijelzőkre... –*, de mostanában nagy türelemmel és személyesen, hús-vér ember igazít útba minden egyes gyalogkatonát. A kérdezők vérmérsékletük szerint hümmögnek, morognak, elnéznek, a forgalomirányítók a tények lekerekítésén dolgoznak: *Ne tessék izgulni, őszre már úgy fonódnak egymásba a sínek, mint az ároalány*

copfja... Addig váltjuk egymást, ahogy csak bírjuk... – végül személyes húrok pendülnek: Állandóan itt vagyunk, odahaza alig látnak bennünket... Ez itt a középső leányom, meg a legnagyobb, és a legkisebb unokám... Ezen a képen meg éppen fordítva, ha nem éppen fejfel lefelé tartaná... – viszontmutatásra viszont nincs idő, vagyis itt az idő, hogy a forgalmista ellássa feladatát.

Néhány hétig speciális küldetést teljesít: az elektromoskabel-belek kiemelésékor el lehetetlenedett a gondos utastájékoztató. Azóta a vaksi villanytábla egyetlen indulási időpontot sem közvetít; nem úgy a forgalomirányító: tessék, tessék, előben nyomon követheti, amint délelőttből délutánba fordul az idő: a szerelvénnyel tíz perc múlva, tizenegy óra ötvenkilenckor érkezik, és tizenkét órakor elhagyja az állomást... – addig is minden időpont kézi vezérléssel íródik ki, a nyomtatott papírlapokat, mint szél a kötélén száradó ruhát lobogtatja. Hoztam maguknak csipeszeket, Imruskám... – a környék Erzsike néni régi motoros a szakmában – tessék adni, gyorsan, a főnök nem szereti az amatőr megoldásokat... – a csíptetés viszont megteszi hatását, dagadnak az indulási időpontok, de többé le nem eshetnek. Végül is csak a percszámjegyeket kell gyakrabban cserélni, az órák komótosan váltogatják egymást, ahogyan az időlapozók is. A pihenőknek az aluljáróba telepített BKV-faház nyújt menedéket. Nem szabad belépni, tessék kintről kérdezni... Igen, megnézheti a menetrendet... Nem, a kolléga is legalább olyan pontos, mint a digitális óra... Ha még... Milyen Marika?

Hát aki eltűnt... – érkezik a válasz, s a-val elindul a nap története, reményszemű férfi érkezik, az arra járók megtorpannak, s szüneteltetik az építkezési témát. Marika isaszegi lakos előző nap délután tizenhét óra tízkor még telefonon beszélt férjével. Budáról hívott... Valószínűleg a Duna part közeléből, ahová elmondása szerint sétálni indult... – megremeg a hangja, a nyirkos gondolatok képtelenek elszakadni a vízparttól. Utoljára a Várjok utcában látta a kezelőorvosát... Feldúlt és zavart állapotban lehet... Kiragaszthatom ezt a plakátot? – a forgalmista a közönséggel egybehangzóan bólint, s kutat emlékezetében egy ötvennégy éves, körülbelül százhetvenöt centiméter magas, teltkarcsú, rövid barna hajú és zöld szemű nő után. Mintha... De nem, nem, az alacsonyabb... Soványabb... Szemüvegesebb... És kék szemű volt... Vagy szürke... – szóval nem. A férj elfúló hangon mesél tovább: Haza nem jött... Mobilját kikapcsolta... Nem biztos, hogy bárkivel szóba áll... Ugyanebben a rózsás blúzban ment el otthonról... – a további részleteket elnyeli a munkagépek zakatolása, a férfi körül kisebb csoport alakul, riadóláncot szerveznének, hogy szükség esetén centiméterről centiméterre átfésüljék a terepet.

A megbeszélés rövid és hatékony, a nem várt esemény miatt az ebédelőket feladják eredeti tervüket, s a zacskós megoldást választják. Akinek nagyon mennie kell, villámgyorsan lép, közben alaposan körülnéz, hátha ő lesz az, aki felfedezi Marikát az egyik félreeső szegletben. Mi elindulunk a rakpart irányába... Mi pedig a HÉV-sínek mentén... – a forgal-

misták szóvivője összevonja a szemöldökét: *nem oda Buda!* – mire a csoport belátja, hogy szép-szép az állampolgári segítségnyújtás, de jobb, ha alávetik magukat a magasabb rendű döntőnknek. A férj nem erőszakoskodik, az elmúlt órákban tökélyre fejlődött a figyelme, rezzenést, zizenést, félmondatokat gyűjt, amelyek azt erősítik, hogy nem történt nagy baj. *Tegnap ilyenkor még... – senki sem vállalkozik arra, hogy befejezze a mondatot, és mindannyian a részleges napfogyatkozásnak tudják be az eseményt. Mire kitisztul az idő, otthon lesz, meglátja... – vigasztalják, ő pedig makacs áhítattal nem mozdul arról a helyről, ahol utoljára láthatták a feleségét, és a család nevében mindenkitől diszkréciót kér. Sokan szeretik őt... Nem ártana egy rövid híradás a tévében... Persze név nélkül... Kérem, aki tud, segítsen!*

A kör tovább szűkül, a biztonsági őrök behúzódnak körletükbe, a hivatalnokok, elárúsítók, iskolások, átutazók is visszatérnek állomáshelyükre. Ezek után senkinek sincs kedve jóízűen beebédelni, a forgalmista elcsomagolja a tájjellegű kolbászt, van neki elég gondja, most meg még ez a Marika-ügy. Rövidesen ő kerül sorra, ma utoljára lapoz tizenegy ötvenről tizenkettőre, s az a különleges küldetés befejeződik. Másnap kiegyenesedik a ferde, és megnyílnak a lezárt területek, a szerelvénnyel szuszogva begördül az állomásra. A elektromos kijelzésre nem lehet panasz; az utasok irányultságuknak megfelelően kedvtelve/fanyalogva néznek körül, és a huzat kifújja a gondokat az aluljáróból. ●

BMC

Ferencvárosi ház – újrakeverve

szöveg: Somogyi Krisztina, fotó: Bujnovszky Tamás

A Budapest Music Center épülete az Architizer online magazin által meghirdetett építészeti versenyen, az A+ Awardon két díjat is elnyert New Yorkban 2014-ben. Az Építészet és hang kategóriában a zsűri fődíját kapta meg, a Színház és koncerttermek témában pedig különdíjat. Komoly nemzetközi mezőnyben hívta fel magára a figyelmet ez a nem túl nagy épület-átalakítás. Számos híres, hatalmas, új csoda között került előre. Vajon mit tud? A kérdést tapasztalati úton ki-ki maga is megválaszolhatja: a nyertes mű itt van a közelünkben, a Nagycsarnok mögött. Szabadon látogatható.

A verseny felhozatalából is kitűnik, hogy a válság ellenére szép számban valósulnak meg épületek a világban. Az is szembeötlő mindenki számára, hogy a mai építészet milyen sokféle. Teljesen különböző technikai újítások, építészeti szemléletmódok, szépségideálok és elgondolások élnek pár-

huzamosan egymás mellett. Úgy tűnik, ma lehet ilyet is, olyat is építeni. A sokféleségből a laikus nehezen tudja kihámozni, hogyan gondolkodik a 21. században egy tervező. Pedig bizonyos alapkérdések állandóak. Így a tervezés egyik meghatározó tényezője továbbra is maga a funkció,

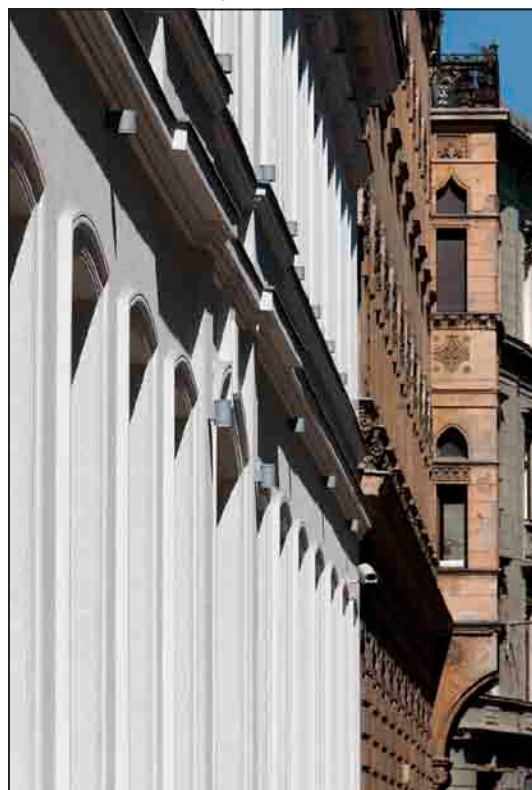
tehát azoknak az elvárásoknak az összegyűjtése, hogy az épület milyen emberi tevékenységeket kell hogy kiszolgáljon. A másik lényegi pont pedig természetesen a hely, amely komplex módon formálja a majdani épületet.

Kötöttségekre alapozva

E két szempont ennél a háznál eleve nagyon határozott volt: egyfelől a megbízónak, a BMC-t alapító Gőz Lászlónak egészen konkrét elképzelései voltak a majdani új intézményről. Másfelől a ferencvárosi utcácska eklektikus kis házának a megtartása nemcsak szellemi, hanem fizikai értelemben is számos kötöttséggel járt. Mindez jól megfigyelhető a 2013-ban átadott épületen, de a nemzetközi érdeklődéshez még nem elegendő. A BMC végleges terveit készítő Taracky Dániel, Gőz Dorottya és Chehadé Abdel Rahim trió (Art1st Design Stúdió) olyan egyedi megoldásokra is rátalált, amelyek figyelemfelkeltően emelik ki ezt az alkotást a hétköznapokból.

A pesti belvárosban számos épület sorja bizonytalan. Lakottan vagy lakatlanul, de jellemzően sok problémával küszködve várják, hogy valami történjék velük. Nem kiemelt jelentőségű épületekre, műemléki védettséget élvező műrekekre gondolok most, hiszen ezekben az esetekben a

A BMC épülete kétféle nézetben: a sarkon állva szokatlan feltárulkozásban, az utcából nézve szelíden besimulva környezetébe

Az oldalt szerkesztette a Budapesti Építész Kamara

A BMC egyik központi helye: a kétszintes Jazz Klub

felújítás eleve kötött pályán mozog, hanem olyan házakra, amelyeket különösebb dicsfény vagy üzenet nélkül hagyományoztak ránk a szakmájukat hajdan jól gyakorló építőmesterek. A ferencvárosi Mátyás utcában lévő ház is a tisztességes hétköznapi emléke. Megnyugtatóan simult be az utcaképbe, lezárt egy sarkot, méreteivel, arányaival, nyílásainak és tagozatainak kiosztásával a pesti belváros ritmusára lüktetett. Ha végigpörgetjük az építése óta eltelt időt, a környék nagy városátalakítási hullámainak és a pusztításokat, csoda, hogy mindent túlélte. A közeli Corvinus Egyetem építésének idején például egyszer már bontásra is ítélték, helyére kollégiumot terveztek. De az épület szívósabb volt, mint a bontási szándék, megmaradhatott. 2006-ban éppen félig lakottan, félig üresen állt. Megfáradt. Ekkor akadt meg rajta a szeme Gőz Lászlónak, aki a környéken lévő különböző helyszínekről akarta egy helyre koncentrálni és kulturális központtá sűríteni tevékenységeit. Közel volt a Dunához, a körúthoz és az akkoriban épülő Corvinus új épületszárnyához – ideális helyen, egy pezsgő, fiataloktól hemzsegő területen.

A megtalált ház

A Mátyás utca – Imre utca sarkán lévő, 1870-ben épült eklektikus lakóépület tehát nem volt pazar alkotás. Egyszerű bérház volt, amely a földszinten üzletekkel nyílt meg az utca felé, az erkéllyel hangsúlyozott emeleti saroklakásban pedig maga a háztulajdonos kereskedőcsalád lakott.

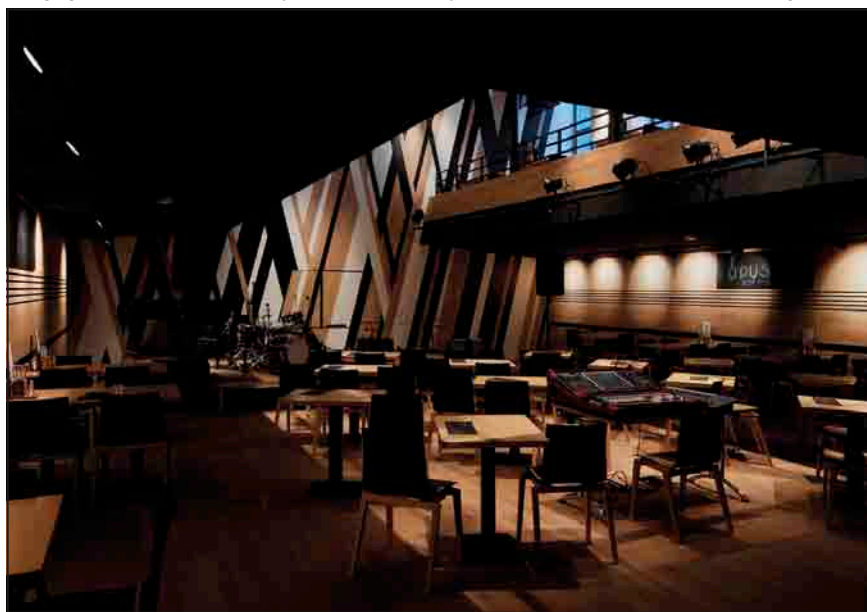
Méreteinek feltérképezése során elég hamar nyilvánvalóvá vált, hogy mind nagyságában, mind megmenthető tereivel éppen megfelelő.

Ez, így, a mából visszanevezve persze könnyen és gyorsan leírható, de a döntések felől nézve nem evidencia. Egy régi házzal való bíbelődés költségesebb és problémásabb, mint egy új építése, és számta-

megtartani. Akkor hát miért a történelmi falak közé próbálták meg bepasszintani a programot? – kérdeztem Gőz Dorottya építésztől, akit a kezdetektől a ház megtartása izgatott, sőt végzős építészként 2006-ban ezt a házat dolgozta ki diplomamunkájában is.

„Hogy miért érveltünk mellette? A tervezésnél érthető módon az akusztikai szempontok kerültek előtérbe. Amikor felmértük a házat, kiderült, hogy vegyes falazatú, téglából és kőből áll, fő falai 70 centiméter vastagok. Ez kiváló adottság a számunkra, ilyen akusztikai paramétereket egy szokásos mai vasbeton fal nem tud. Ha a talált paraméterek kiválóak, miért kellene bontani? Az udvar alakja is lenyűgöző. Tudtuk, hogy ott fogjuk kialakítani a koncerttermet. Akusztikai szempontból az a legfontosabb, hogy a falak ne legyenek párhuzamosak. Hát az az udvar ezt természetes módon tudta, mindegyik fala más-más szöveget zár be. Szempont volt az utcakép megőrzése is. Nem akartuk megszakítani a meglévő városrészvetet, nem éreztük szükségét. Tetszik a belváros megszokott jellege. Azt viszont szerettük volna jelezni, hogy a felújítás után a ház átlényegül. Nem lakóépület lesz ezentúl, a régi falak között megjelenik egy egészen új minőség. A sarokrész mai kialakítása hivatott jelezni, hogy valami nagyon

A végleges tervek készítői: Taracky Dániel, Gőz Dorottya és Chehadé Abdel Rahim (Art1st Design Stúdió)

lan kellemetlen meglepetést tartogathat. Nem könnyű ezért pénzügyi partnert találni. Mivel az épület nem volt védett, sőt a bontás lehetősége rajta maradt az épület kartonján, nem lett volna kötelező

más történik ebben a házban, olyan hely ez, ahova be kell jönni. Ezért van az áthasítás, ami számunkra sok mindent szimbolizál. Fontos jelentés, hogy a kortárs zene klasszikus alapokra építkeznek, azt megtörve, abból

Multifunkcionális tér a lefedett udvar tetejéről fotózva

születik meg. A sarokrész egyben kinyitja a házat a Duna irányába, ez a kapcsolat is izgalmas. Történeti szempontból előzmény, hogy az eredeti házban sarokerkély díszelgett, tehát funkcionális és vizuális hangsúlyt korábban is ott kapott a homlokzat” – lelkesedik a tervező.

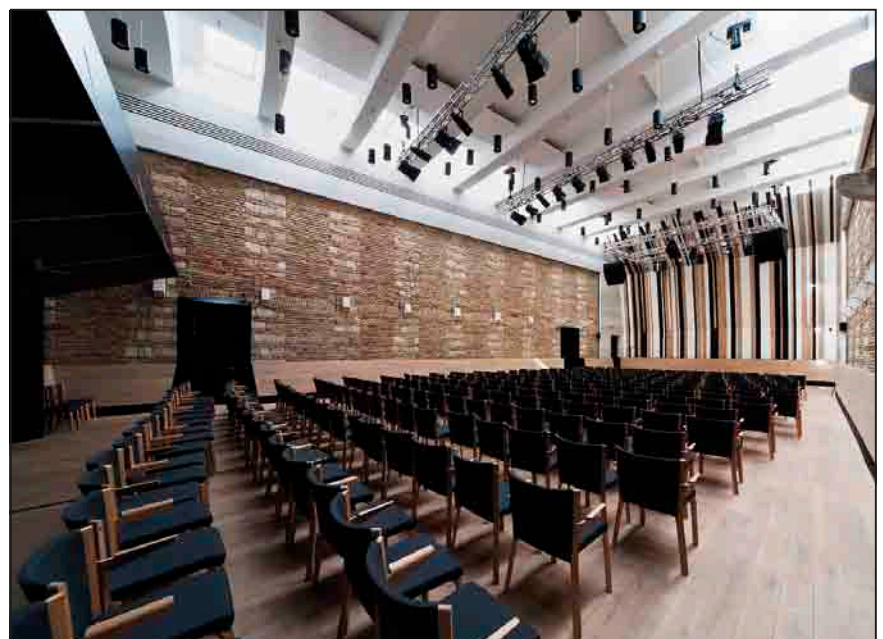
A kivitelezés egy hosszú leállási időszak után indult el és a feltárt tényleges helyzet számos ponton felülírta az elképzeléseket. Így kiderült, hogy a poroszszüveges boltzatok nem bírták volna el a megnövekedett hasznos terhet, el kellett őket bontani. A kibelezett ház szomorú látvány lehetett, talán sokak számára érthetetlen is, hogy pár főfal és dongaboltozat megtartásáért miért kellett a régi tér adottságaihoz ennyire szigorúan alkalmazkodni. A megtartott épületrészek azonban továbbörökítik az előző, majd százötven éves házat. Nem pusztán történeteket és hangulatokat közvetítenek, hanem olyan főfalak és födémekek maradtak a helyükön, amelyek terhet hordanak, vizuális és auditív térelváltóként feladatot látnak el.

Zene, zene, zene

Az épületet meghatározó másik fő szempont: a funkció. Ez is összetett helyzet elé állította a tervezőket. Hogy ma milyen tevékenységeket fogad be a ház, arról az oda látogatóknak nagyon különböző élményük lehet. A többség feltehetően a belső udvar helyén kialakított, egészen sajátos akusz-

tikájú koncertterembe jön. A cikk írásakor, nagyon is jellemzően, éppen a Budapesti Vonósok adtak délutáni koncertet, amelyen két kortárs magyar zeneszerző ősbemutatója hangzott el. Egy ilyen délután persze kulturális misszió, tervezetten non-profit vállalkozás. A teremben, tehát a lefedett udvaron ülve jól megfigyelhető a régi ház: a vegyes falazatok eredetiek, a hajdani nyílásokat bontott téglával töltötték ki, a gangot tartó kőkonzolok megmaradtak.

Koncertterem a hajdani bérház lefedett udvarán

A régi fal jelenléte természetesenek tűnik, mintha semmi se történt volna vele, de a tisztítás és felületkezelés viszontagságival egy egész bekezdést megtölthetnénk.

A téralakítás legfontosabb szempontja természetesen akusztikai: a színpad mögötti hangvető fal nem engedi hátra a hangot, hanem ráirányítja a nézőtérre. A ferde és rusztikus oldalfalak finoman terelgetik is a térben. A végfalon, a bejárat felől pedig különböző frekvenciák hatékony elnyelését szolgáló akusztikus panelek találhatók.

A másik kiemelt látogatottságú helyszín a Jazz klub, ahol esténként a süllyesztett térben gazdag élet zajlik, amelyet kiváló konyha szolgál ki. Ennek a térnek építészeti értelemben az az érdekessége, hogy a galéria szintje egy alulbordás új szerkezetre függesztett födém. Ez számos mérnöki feladatot adott, ami láthatatlan marad. A zenehallgatók számára azonban fontos hozzáadéka van: sehol egy oszlop, amely kitakarná a látványt, rontaná a meghitt hangulatot. Akusztikai szempontból ez egészen más elvet követ, mint a koncertterem: a hangosított zenét kiszolgáló tulajdonképpen egy zárt doboz alakul ki, amely becsomagolja, magába zárja a hangot. A belső tér világára mindenhol jellemző, grafikus jellegű, fekete-fehér-nyersfa világ itt is uralkodik. Egyedi jelleget ad azonban ennek a klubnak a bárpult csokoládébarna, expandált fémlemezéből készített hátfala. Valahogy puhának, organikusnak tűnik ez a burkolás. „A hely szíve ez” – magyarázza Gőz Dorottya.

Hibrid középület

Sokak számára azonban a BMC más események kapcsán válik ismertté: gyakran kiállítás, konferencia vagy esküvő helyszíne is. A földszinten lévő L alakú saroktérben – amely tulajdonképpen a koncertterem várója, előcsarnoka – számos önálló eseményt rendeznek. Ennek elegáns, de semleges világát a csiszolt és nyers lát-szóbeton felületek adják.

Az épületet bejárva számos olyan további tér van, amely kisebb-nagyobb rendezvények befogadására alkalmas. A zenészek számára lényegesek a különböző szinteken működő stúdiók, az emeleten található az egyedülálló zenetár és információs központ. A BMC épületében működő Eötvös Péter alapítványhoz, de más nemzetközi mesterkurzusokhoz kapcsolódóan is, a házban több lakoszoba és apartman is található.

Mi ez a hely hát valójában? Koncertterem? A BMC székháza? Rendezvényközpont? Könyvtár? Kutatóműhely? Szálloda? Vendéglő? Zavarbaejtően sokféle funkciót sorolhatunk fel, amelyeknek kiszolgálása egy épületen belül a tervezésnél nehézség is lehetett.

„Először egy nagyon pontos helyiséglista volt meg édesapám fejében, tulajdonképpen azt is mondhatjuk, hogy a központ már létezett, mielőtt fizikai értelemben megvalósult volna. Nekünk, építészeknek az volt a feladatunk, hogy a pontos használatot beleültsük a házba, tehát hogy az elképzelt helyek szépen fokozatosan simuljanak bele

az épített környezetbe. Más munkáinkban is azt tapasztaljuk, az építész számára segítség, ha a megbízónak pontos képe van a majdani használatról. Egy határozott funkcionális elképzelés megrendíthetetlen alap. Olyan állandó, ami segít az építészeti döntések kialakításában” – fejtegeti Gőz Dorottya.

Mix – egy működő modell

A BMC esetében a sok funkció számos konfigurációt alkot, hol egymást segítik, hol teljesen önálló gazdasági tevékenységek folynak. A legkisebb tér is multifunkcionális: így az öltözők egyben mini hangfeljlesztők, a könyvtár mesterkurzusok és művésztalálkozók helyszíne. Megbízó és építész pontossága okán a működés gazdasági és kulturális modellje tériesül az épületben.

Akik követik a BMC sikertörténetét, azok tudják, hogy nagyon finom és kényes az egyensúly a megtérüléssel nem járó vagy akár mecenatúráként is felfogható kulturális tevékenységek – így egy zenei ínyencségnek számító koncert és az abból készülő lemezfelvétel –, illetve a kulturális tevékenységet finanszírozhatóvá tevő populáris gazdasági tevékenységek között. A házban is egyedi módon ötvöződik felújított és újonnan épített, klasszikus és kortárs, tisztán magánfunkció és teljesen publikus tartalom. Sajátos hibridként kell tekintenünk rá, amelyet éppen a sokféleség hívott létre, és az is tartja életben. A funkcionális keveredés a kortárs középületek esetében gyakran működő modell. A

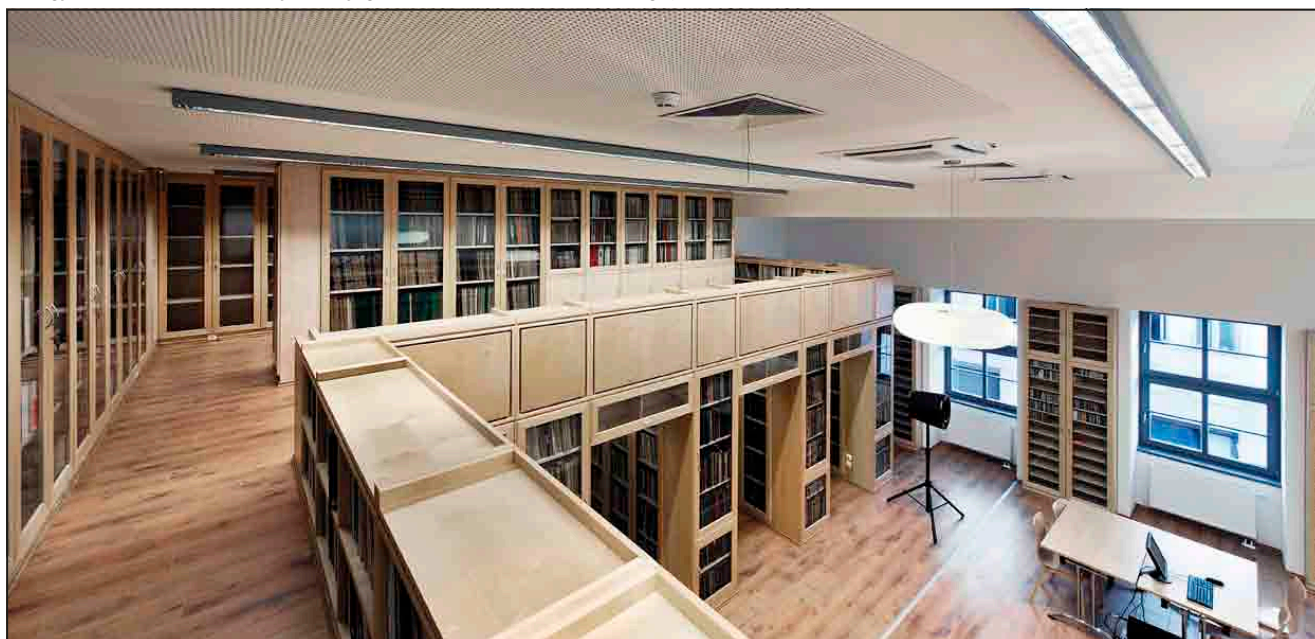
mai építési szándékok ugyanis csak ritkán tiszták és egyneműek. Sokkal elterjedtebb, a mai gyorsan változó élethez jobban alkalmazkodó, így fenntarthatóbb különbö-

Nyers fa és betonfelületek a fogadótérben

ző tevékenységeket ölelni egy csoportba. A BMC épületének összetettsége ennek a tartalmi bőségnak, a hibrid funkcionális szándékoknak a következménye. A mindenre kiterjedő figyelem ellenére mégsem teljesen tervezett alkotás. A sok kötöttség és elvárás ellenére ugyanis, éppen a régi ház megtartásából adódóan, vannak, lettek olyan terek, amelyeket a helyzet adott. Hogy újra az építészeket idézzem: „volt, amit a régi háztól kaptunk ajándékba”. ●

A Magyar Zenei Információs Központ anyaga a kutatókat és zenészeket szolgálja

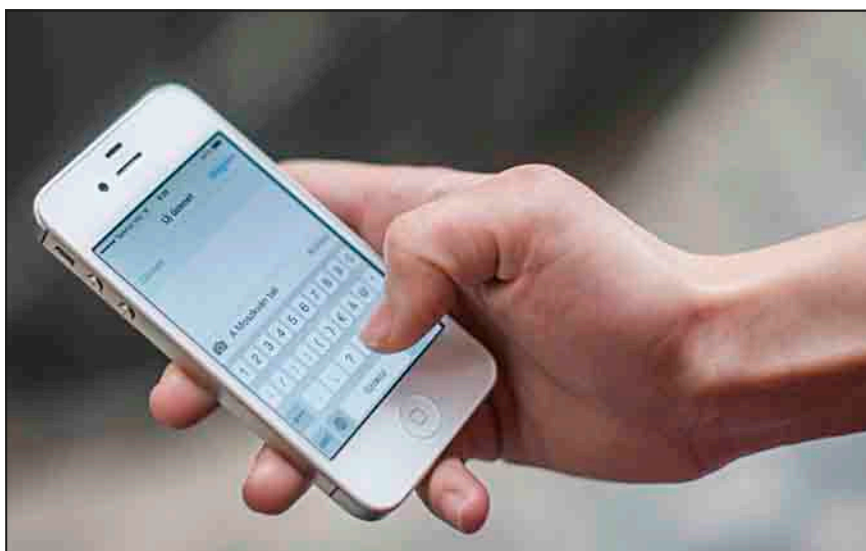

Az oldalt szerkesztette a Budapesti Építész Kamara

Édes (fővárosi) anyanyelvünk

szöveg: Elek Lenke, fotó: Sebestyén László

Az, hogy a világ nagy, történelmi városainak saját nyelve, szóhasználata alakul ki, természetes. Sőt, olykor még egyes városrészek és kerületek lakói is másképp beszélnek, kitalálnak maguknak speciális szavakat vagy rövidítéseket egy-egy helyi jelenségre. Különösen gyakori ez földrajzi fogalmak becézett változatai esetében, de akár egy-egy tanintézmény, mozi, étterem vagy lakótelep is speciális, kedveskedő nevet kap, olyat, amelyet többnyire csak a helybeliek értenek.

Találkozunk a Moszkván! – mindenki tudja, hogy a Moszkva térről van szó, akkor is, ha ma Széll Kálmán térnek hívják. A Kalefet viszont ma már alig ismerik... Vagy inkább a Felszabon? Ebből a kérdésből kitűnik, hogy aki erről beszél, legalább negyven éves, hiszen még emlékszik a Ferenciek terének régebbi nevére. Te is a Jóskába jártál? – azaz a József Attila Gimnáziumba? Ez főleg a XI. kerületiek számára egyértelmű, akik azt is tudják, hogy ma már nem az a gimnázium a József Attila, amelyet négy évtizede még így hívtak. Tanítás után benézünk a Farkasba? Ez a Farkas cukrászdát jelenti a Feneketlen-tó környékén lakóknak, a hely ugyanis mindenkit elbűvölt finom nyalánkságaival.

Ami tiltott, izgalmas

Főleg a fiatalok szeretik a rövidítéseket, a becézéseket, nem kínlódnak hosszúnak vélt kifejezésekkel. Az ironikus, olykor gonoszkodó diáknyelv külön osztálya a szlengnek, koronként, kerületenként, sőt olykor iskolánként

változó szókinccsel. Némelyik szava – hála egyes nagy költőinknek, íróinknak – immár örökre fennmarad a jeles irodalmi művekben, de egyes tiszavirág életű kifejezések hamar eltűnnek a süllyesztőben. A fiatalok saját, speciális – ugyanakkor uniformizált! – világban érzik jól magukat, amelyhez ugyanúgy hozzátartozik a fordítva feltett simléderes sapka, a kapucni, a hátul szinte bokáig letolt farmergatya, mint egy-egy szó használata.

Mindig a tiltott dolgok a legizgalmasabbak – míg régen a cigaretta kapott sokféle szleng színönímát, addig ma – sajnos – a drogokról mondható ez el.

Léteznek olyan metropoliszok, amelyek saját nyelvi dialektussal büszkélkednek – nem igazán kell tökéletesen tudni ahhoz németül, hogy megállapítsuk: aki megszólal, az tősgyökeres bécsi. A Pygmalionban Higgins professzor azzal is tisztában van, hogy a virágáruslány London melyik kerületében nőtt fel, hol árulja ibolyáit, sőt, még talán a törzsvevők nyelvéről is értekezést tudna írni.

A tujától a tujáig

A szleng nagyvárosi jelenség, ezernyi ágaboga gazdagítja-csúfítja a nyelvet. A kisebb településeken inkább a tájnyelv ad tipikus helyi ízt a beszédnek, amelynek megértése szintén komoly fejtörést okozhat annak, aki nem ismeri a környék szavait, sőt, olykor a nyelvtani szabályok is meglepő metamorfózison esnek át.

A nagyvárosi szleng módosulása egyre gyorsabb – főleg ami az internet és az elektromos kütyük világát, vagy éppen a politika gyorsan felkapott, és ugyanolyan hirtelen „leejtett” fogalmait illeti. A technika soha nem látott mértékű-gyorsaságú fejlődésének korában egyes szavak teljesen elfelejtődnek, kihullanak a röstán – ki használja például ma már a tuja szót? Aki igen, az egy növényre gondol, méghozzá fenyőfajtára, nem pedig a villamos régi, főleg diákok által használt elnevezésére, akik tudniillik a „háтуján” bliccelve utaztak.

Milyen hamar elfelejtettük a bunkofon ironikus kifejezést – a mobiltelefonok őskorában még így csúfolták a jókora hordozható készülékeket, utalva gazdáik „gizda”, azaz beképzeltnek tűnő viselkedésére.

A Most és a Jelen

A nyelv állandó mozgásban van, produkál sete-suta szlenget, frappáns üzletneveket, és közben megszüül új szókapcsolatok is. A külföldön élő magyar – aki gyakran hazalátogat – képes igazán megtapasztalni az újdonságokat. Negyven éve Svédországban élő ismerősöm a Királyon már túl van, sőt a Sirályon is. Most a Mosttal ismerkedik, meg a Jelennel – vagyis az ezeket a neveket viselő vendéglátó helyekkel...

A honi lakost érdekes módon többnyire zavarja, amikor ezeket a szavakat a reklámokba is beépítik a kreatív igazgatók. A nagyon friss szleng bizonyos – nem autentikus – szereplők szájából erőltetetté válik, még akkor is, ha az adott célcsoport világáról van szó. Ez olyan, mint amikor felnőttek próbálnak gyereknyelven gügyögni. Az is diszsonáns, ha a magyar szinkron tipikus budapesti szlenget használ valamely amerikai vagy nyugat-európai nagyvárosi zsargonat ábrázolandó.

Irány az eredetiségvizsgáló állomás

De nemcsak a szlenget hasznos megtanulni egy, a magyar nyelvet akcentus nélkül beszélőnek, hanem új fogalmakat is. Mi lehet az az eredetiségvizsgáló állomás? Hát a völegény-megőrző? Nem beszélve a szexturkálóról, amire a Dob utcában bukantam. Ezeknél a fogalmaknál az a furcsa,

hogy egyenként tudjuk, hogy a szavak mit jelentenek, de a szóösszetétel egy egészen új dologra utalhat. Ilyen például, amire a közelmúltban leltem: juhfark-centrum. Atyavilág, ez mi? Nos, a Somló-hegyen – főleg ott – termett, különleges szőlőfajtából készített borok afféle gyűjtő áruháza.

A szleng többnyire szabados, sokszor trágár – éppen abból következően, hogy „nem hivatalos”. Gyakran vendégeskedik az argónál, az al- és félvilág nyelvezeténél, és olykor beépül a köznyelvbe is. Mire elérne a média világába, szerencsére sokszor idejét múlja és elhal, máskor viszont éppen a média, főként a televízió kapja fel. Ilyen szó például a dubajozni, amely, ha valaki nem tudná, azt jelenti, hogy könnyű erkölcsű fiatal nők nem mindig könnyű testi munkával pénzt keresni járnak a Közel-Keletre. Az eredetforrás ezúttal a bulvár és a köré mesterségesen – a reklámok érdekében – kiépített, nem egyszer szájalmas valóságshow és celebvilág.

Nem viszlek magammal az élő showba!

A minap egy fiatal budapesti anyuka szájából hallottam, amint kiskamasz gyerekére ily módon pirított rá: ha rossz leszel, nem viszlek magammal az élő showba! A csemete rögtön értette, miről van szó.

A tévé elődje, a mozi sokat tett egyébként a régi nagyvárosi szleng megőrkítéséért. A harmincas-negyvenes évek magyar filmjei – egy alkotáson belül – tökéletesen ábrázolják az akkori budapesti nyelvi rétegeket. Más szavakat használ Mimi, a félvilági bártáncosnő – Pá, kis aranyom, pá – másképp beszél a főkomornnyik, a mérnök és a vidékről felkerült szakácsné, de azért nagyjából értik egymást.

A nyelvet nem kell féltetni – mondják sokan. De óvni sem árt. Sőt, sokszor értelmezni sem fölösleges. Ha a Google-ban rákattintunk a szleng szóra, egész szótár tárul elénk. Az ebben szereplő kifejezések egy részét még a budapestiek közül sem mindenki ismeri, a rétegződés tehát folytatódik.

Külön fejezetet (sőt, több kötetes tanulmányt) érdemelne a közösségi oldalak szóhasználatára, amely mintha a mobiltelefonok sms világát képezné le. Itt nem létezik a hogy szó, csak a h, és sokszor egy-egy baráti társaság alakít ki saját csoportnyelvet.

Persze ez sem újdonság, a Pál utcai fiúk is másképp váltottak szót egymással, mint mondjuk a Vág utcaiak – csak éppen nem a virtuális valóságban, hanem a grundon tették... ●

Simplicissimus Budapestje*

BEVEZETÉS A KORSZERŰ SZNOB- ÉS HEDONIZMUSBA, VALAMINT AZ ALKALMAZOTT EMBERLESÉS TUDOMÁNYÁBA

50 éve, 1965. április 2-án leplezték le a Lenin szobrot

A késő Kádár-kort fiatalon megélő mai idősebbek úgy érezték, hogy a korszakban a Sztálin-kultusszal végleg leszámoltak, és helyette a sokkal szelídebb, álmos, mesébe illő Lenin-kultuszra építették a rendszer alapjait. Pedig *Lenin*, ha megélte volna a 30-as éveket, aligha alkalmazhatott volna más eszközöket, ha fenn akarta volna tartani hatalmát. És a Lenin szobor-pályázatot sem 56 után, hanem már 1953-ban írták ki.

A mű éppen fele akkora lett, mint az 1956-ban lerombolt Sztálin szobor: négy méter magas. A megbízást – két eredménytelen pályázat után – *Pátzay Pál* kapta, ő volt az alkotója az ezerszámra, sorozatban készült, minden pártbizottságon ott virító Lenin mellszobornak. A mögötte lévő 15 méter magas, svéd gránittal burkolt betonhasáb ügyesen céloz arra, hogy nem az ember a monumentális, csak a mögötte álló támogatás. (Valójában a fegyverek ereje volt nagy, mindenki tudta, de senki sem mondta.)

Pátzay (1896–1979) Kossuth-díjjal jutalmazott szobra egyszerű, hétköznapi emberként ábrázolta modelljét. A valaha a Képzőművészeti Főiskoláról két év után eltanácsolt szobrász az egyik legtipikusabb kommunista „útítárs” művész. Tehetsége nem volt megkérdőjelezhető, a vészorszak idején üldözött zsidókat bújtatott a műtermében, meghívott tagja volt az 1945-ös Nemzetgyűlésnek. Se előtte se utána választáson jelöltséget nem fogadott el, semmilyen pártnak soha nem volt tagja.

Amikor a dolgozók évtizedeken át felvontak május 1-jén a Sztálin-szobor nélküli tribün előtt, mintegy mellékes pillantást vetettek az utána odakerült Leninre, az afféle ártalmatlan kellékre.

A kommunista rendszer, amilyen sunyin, lopva érkezett a pártegyesítés örvén, olyan körmönfontan is távozott. A Lenin szobrot kevés *Nagy Imre* újratemetése előtt felállványozták, azzal az ürüggyel, hogy restaurálni kell, aztán elszállították. Ma a szoborparkban áll.

Ha valaki beguglizza a szobrot, a kozterkep.hu szócikke jön föl elsőnek, *Neszták Béla* 1667 lapjának egyike. A 2012-ben elhunyt amatőr helytörténész, a koztérkép.hu egyik oszlo-

pa személyes emléket is fűzött a poszthoz: „*Nekem a szobor nem volt ismeretlen, mert párját a Csepel Művek bejárata előtt nap mint nap láttam. Igaz, hogy annak kinyújtott tenyerébe valakik állandóan zsíroskenyeret tettek.*” Szobrok talapzatába gyakran rejtenek időkapszulát – arról nem maradt fenn feljegyzés, hogy e szoborba betettek-e ilyesmit. Ha mégis, akkor valószínűleg előkerül, amikor nekilátnak a Liget Projekt kivitelezésének.

Két alapkő-kapszula

Innen üzenem a Liget Projekt felelőseinek, hogy amikor elbontják a Petőfi Csarnokot (amely mindenki szerint alaposan megérett erre), ne feledkezzenek el a mellette álló hangláb alá rejtett műanyag hordóról. Valamiért megragadt az emlékeimben, hogy 1987. január 1-én a KISZ felhívására gimnazisták vihettek oda tárgyakat, melyeket egy időkapszulába helyeztek el. Vajon mi mindent? Pénzérmét, bélyeget, képeslapot? A Magyar Ifjúság és az Ifjúsági Magazin példányait? Akkor már megjelent a rövid életű ellen-HVG is, az Ötlet nevű hetilap. (Bit-let nevű számítástechnikai melléklete is volt!) Talán néhány verseskötet, fényképek a KISZ KB üléséről? Akármilyen is volt ott, a Nemzeti Múzeumban a helyük.

Híre ment ezen kívül, hogy a Kossuth tér renoválásakor az egyetlen soha el nem mozdított szobrot, *II. Rákóczi Ferenc*ét a restaurálás után nem ugyanoda helyezték vissza, hanem néhány méterrel az eredeti helyétől távolabb, hogy a Szabadság térről jobban látsszék. És elrejtettek benne egy rozsdamentes acélkapszulát. De hogy mi van benne, azt nem sikerült megtudnom. Csak két személy tudja, az átépítést irányító Steindl Imre Programiroda vezetője és a Házelnök úr. Azt egyébként tetszenek tudni, hogy a szobron található felirat egy vaskos füllentést tartalmaz? Azt állítja, hogy a fejedelem halálának 200. évfordulóján, 1935-ben állították fel. Pedig az avatás 1937-re csúszott. Ezt a füllentést a mai renoválók (magától értetődő módon) nem helyesbítették.

Az ideális alapkő-kapszula

Játsszunk el a gondolattal, hogy manapság valami nagyon jelentős épület vagy szobor talapzatába kellene időkapszulát

tenni. Mit tegyünk bele, hogy kellőképpen jellemezze napjainkat? A napok történéseit, a hónapok gondjait, az évek hordalékát, az évtizedek adta visszamenőleges bölcsességet?

Tennék bele napilapokat, egy Magyar Narancsot, egy csomó blogposztot, persze kinyomtatva, iPaden nem lehet, hiszen milyen áramforrás, töltő lesz majd a jövőben?

Tennék bele egy *Révész Sándor* publicisztikát a Népszabadságból, néhány hozzá fűzött anyázó posztot a Facebookról. Egy BUDAPEST folyóiratot, egy *Tóta W. Árpád* cikket a hvg.hu-ról, ugyancsak a mellékelt szalonképtelen „ellenvéleményekkel”. Megkérném egy konzervatív barátomat, hogy jelöljön meg egy-két neki fontos cikket a Mandinerről, a Mos Maiorum portálról, ahonnan tetszik. Ezen felül beletennék néhány teljesen politikamentes posztot az Urbanista, a Falanszter blogról esetleg a Palotabarád, a Dunai szigetek blogról. Feltűrnék néhány nem nyilvános szakmai levelezőlistát, amelyen rajta vagyok. Biztosan belevennem *Tamási Miklós* és a „neonweg” nick mögé bújó „kritikus” pengeváltását:

„1: »...menüpont alatt láthatóak és szabadon letölthetőek, publikálhatóak«.

Eddig még tudtatok magyarul. Most már ti is kezditek ezt a retardált újmagyar mekegést, és akkor se jut eszetekbe, hogy a hagyományos nyelvhasználatnak megfelelően ne a túlképzett formát erőltessétek, ha az egy rövid mondatot 3 »-ak, -ek« végződéssel terhel? Elképesztő.

2: »...aki 1975-ben járt a feleségével Budapesten, karakteres riportot készített a döglődő várossról.«

Ugyan basszátok már meg, hol a kurvaistenben van ezeken a képeken a döglődő város, he? Egy avítsága ellenére is európaibb, kulturáltabb hely látszik, emberszabásúbb emberekkel, mint az a proliatkány- és döglégyhorda lakta, bűzös, rothadó, »modern« trággyadomb, ami a mai Budapest, és ami nektek nyilván nagyon megfelel. Nektek adom, éljetez benne, okádni kell tőletek, kretének.”

És a főszerkesztő válasza:

„Tisztelt XY!

Köszönjük a levelét, sokat segített.

Egy kérés: szerintem a jövőben ne olvassa el a leveleinket, a képek a fontosak, nem a mi csacska, magyartalan butaságaink.

*Mottó: „Nekem mondd, pestinek, hogy füle van a tepsinek?” – XX. század végi mondás

Az 1975-ös Budapesthez javasolt Zsille Zoltán szociológus munkáit <http://mno.hu/kulturpult/zsille-zoltan-halalara-744839>, különösen a »Bassza meg az IKV« címűt.

Üdvözlettel: Tamási Miklós

(Önök egyébként nincs neve? Nehéz lehet így élni)

Ezen kívül leírnám, miről beszélnek az emberek az időkapzsula lezárásának hetében, hónapjában, mi volt az év témája, mit tekintünk az előtünk álló évtized legfontosabb problémájának. Persze Budapestről. Az új állami hírtévé. A Liget projekt és a Hauszmann-program létjogosultsága. Az évtized problémája pedig: visszazokás a tömegközlekedésre.

Az Országgyűlési Múzeum kiállítása a Látogatóközpontban

Az Országház eredeti pályázati programjában nem szerepelt múzeum, így Steindl Imre terveiben sem. 1922-ben határozott úgy az akkor Nemzetgyűlésnek nevezett parlament, hogy 100.000 koronával elindítja megalapítását. Ehhez közadakozásra és jelentős tárgyi adományokra volt szükség. Az 1923-as alapító okirat már előírta, hogy a Nemzeti Múzeum Deák-szobája kerüljön át az új közgyűjteménybe.

Az intenzív gyűjtést követően végül 1929-ben nyílt meg, bejárata a XVII-es kapunál, a mai Tisza-szoborral szemben, helyiségei a dunai szárnyban a félemeleten és az emeleten voltak. Összesen 17 teremben mutatták be a magyar alkotmányosság történetét. A nyitás utáni érdeklődés csak fokozódott, amikor 1931-től ingyenesé tették látogatását. Az év minden napján nyitva volt, és a harmincas évek közepén

már Budapest három leglátogatottabb múzeuma között tartották számon. Ez elsősorban újszerű, meghökkentő vizuális elemeket alkalmazó időszakos kiállításainak volt köszönhető, amelyekben nagy szerepet kaptak az akkor még műtárgynak nem számító fotográfiák és a film, mint újszerű eszköz. (Két legnagyobb sikerű kiállítása: A magyar politikai karikatúra 1832–1932, Húsz év politikai története, 1914–1934). Sok gyűjtővel, leszármazottal álltak kapcsolatban, a múzeum vezetőinek módja volt aukciókon is vásárolni. Az egykorú sajtóban keltett kiemelkedő visszhang azt az érzést ébreszti az emberben, hogy munkatársai korukat megelőző, kiváló PR- és sajtómunkát végeztek. 1942-ben nyitva tartását fel kellett függeszteni, kinseit a pincében rejtették el. A háború után munkatársai a felbolydult, színes politikai környezetben szenvedélyes gyűjtőmunkába kezdtek. Ám 1949-ben az akkor Minisztertanácsnak nevezett kormány úgy döntött, hogy megszünteti az intézményt. (Az alkotmányosság népszerűsítésére érthető módon nem volt szüksége az új hatalomnak.) A műtárgyak többsége a Nemzeti Múzeumba került. A Deák emlékszoba visszafelé is megtette ugyanazt az utat... Húsz bronzszobor és plasztika azonban öntödében végezte. Barbár módon beolvasztották őket, kellett a bronz a főbejárat melletti jobb oldali oroszlánhoz.

Néhány éve az a döntés született, hogy az Országgyűlés a múzeumot nem régi helyén és régi formájában alapítja újra, hanem az újonnan kialakított Látogatóközpont részeként, a rakpartra vezető új passzázs bal oldalán.

A kiállítás sem a régit akarta feltámasztani, hanem a parlamentet mint politikai intézményt, tágabban a magyar alkotmányosság ezer évét kívánja bemutatni – elsősorban középiskolásoknak. Voltaképpen kormányzástörténeti program, amely a középkorban kezdődik, amikor a mindenható király néhanapján megengedte a főuraknak, hogy hozzászóljanak egyes fontos kérdésekhez. Túlnyomó része azokról az időről szól, amikor a törvényhozás nem ebben az épületben, sőt nem is ebben a városban működött.

Egy részletes kronológiára épül, az egyes vitrinekben számos tárgyi emlék és dokumentummásolat látható. A rendezők nagy figyelmet fordítottak arra, hogy a parlamentarizmus történetét a lehető leglátványosabban közel hozzák a ma emberéhez. Egy lassan körbeforgó panoptikum azt az 1741-es jelenetet ábrázolja, amikor a fiatal *Mária Terézia* kiegyezik a parókás magyar főurakkal. (A mellette lévő képernyőkről mindent meg lehet tudni a jelen lévő személyekről.) Igen eredeti a folyamatosan vetített jelenet, amelyen egy Tisza István házelnököt megszemélyesítő színész játssza el azt az egy percet, amikor egy képviselőtársa háromszor rálőtt, ám Tisza nem rendült meg, folytatta az ülés vezetését. (Én csak a felfelé nézést hiányoltam – *Herczeg Ferenc*, aki képviselőként jelen volt az esetenél, memoárjában azt írta, hogy az egyik lövés után felnezzett a karzatra, ugyanis ott ült a felesége.) A történet egészen napjainkig tart. A 20. századi fájdalmas magyar történelem ábrázolása már nemcsak a felidézésre teszi a hangsúlyt, hanem a törvényhozás következményeire. Zsidótörvények, népiirtás, kommunista csalás az 1947-es választásokon. (Egy fizikai valójában megidézett teherautó-plató is látható, szétszórt „kék cédulákkal”, ezek tették lehetővé a településről településre szállított emberek többszöri szavazását.)

A legutolsó rész az 1990-ben újjászületett parlamenti demokráciát mutatja be, köztük nagyon fiatal embereket.

Bár minden felirat angol-magyar nyelvű, a kiállítás elsősorban magyar iskolásoknak szól, hogy életre keljen a már tanult sok száraz tény.

(A kiállítás kurátora *Kedves Gyula*, a szervezőbizottság elnöke *Bellavics István* közművelődési igazgató. A belépés április végéig ingyenes. Pro forma jegyet kell váltani, aztán a sorban álló csoportokat megkerülve be lehet menni. Nyitva minden nap 10-től 18 óráig.)

FÉNYYIRDA

Titkos
udvarokSebestyén László
fotósorozata

Divat volt valaha a képes újságoknál poszter-minőségben közreadni egy-egy felvételt, rendszerint valamely sztárról (akkor még így hívták a celebeket). Ezt a hagyományt újítjuk fel most, persze a magunk nyelvén fogalmazva: *Sebestyén László* felvételeivel. Fadobozos, lábon álló fekete-fehér felvételekre alkalmas „Klősz”-kamerájával a pazar pesti és budai paloták udvarait örökítette meg.

VII. Király utca 57. A terézvárosi templom átellenében fekvő területen 1776-tól a Valero selyemgyár működött, amely az 1840-es évekre kinőtte az eperfákkal övezett üzemet, és áttelepült a Lipótvárosba. Az e térségen lévő ingatlan 1849-ben került a macedóniai Bitoliából származó, görögkeleti vallású *Manno István* (1811–1888) tulajdonába. A második generációs kereskedő a pesti piarista gimnázium elvégzése után bölcsészeti és jogi tanulmányokat folytatott, majd *Macsó György* cégtársa lett. A művelt, széles látókörű férfi nagy tekintélynek örvendett kereskedőtársai körében. Manno 1861-ben és 1867-ben tagja volt Pest város képviselőtestületének. Jelentős közéleti tevékenysége mellett több kulturális intézményt is támogatott.

Kétemeletes, körfolyosós bérházát *Hild József* (1789–1867) építette 1853-ban. Az U alakú épület kertekre nyíló udvarát 1860-ban nagy raktárakat tartalmazó szárnnyal építették körbe *Gottgeb Antal* (1817–1883) tervei alapján. A képen ez a rész látható, az erkéllyé szélesedő folyosót öntöttvas szerkezet tartja. A család az 1860-as évek közepétől élt a ház első emeleti ötszobás lakásában, amely közel egy évszázadig volt a leszármazottak otthona. Manno István egyik lányát, *Máriát* (1845–1936) *Dumba Miklós* (1830–1900) vállalkozó, neves műgyűjtő és mecénás vette feleségül. Emléktáblája a ház falán olvasható. A Manno család történetét *Bácskai Vera* dolgozta fel. (H. V.) ●

TÉGLÁRÓL TÉGLÁRA

Nagy, nagyobb, Újlaki

Kádár József

1737-ben kezdődött és 1973-ban – több mint két és negyed évszázad telt el közben – ért véget a történelmi Óbuda téglagyártásának története. Amely színes és változatos előzmények után a Nagybátony-Újlaki Egyesült Iparművek R. T. működése idején jutott el fénykoráig. S ez a korszak is átér mintegy száz évet. Ha másért nem, már ezért érdemes mélyebben is belenézni az idő kútjába. Hát még ha tudjuk, terjedelmes telepeinek, üzemekinek helyén azóta fölépült egy fél kerületnyi város.

A Nagybátony-Újlaki Egyesült Iparművek R.T. Óbuda legnagyobb, igen sokszínű téglaiipari vállalata volt. Főtelepe a Szent Margit Kórház északi oldala mellett feküdt, és a hegyoldali Remetehegyi úttól a Vörösvári út mellett álló kis házakig terjedt. Magának a gyárnak a története is száz évnél hosszabb időt fog át, de már 1737-ben Zichy Péter özvegye, *Bercsényi Zsuzsanna* grófnő – az óbudai uradalom birtokosa – alapított téglavetőt a „kiscelli” kegyszobor másolatát őrző kápolna dombjának tövében, s készítette a GSB, CNZ, majd CEB, és CEZ jelű téglákat és cserépeket.

A család következő generációját képviselő gróf Zichy Miklós özvegye 1766-ban adta el az uradalmat a Kamarának, amely 1848-ig volt Óbuda városának is a birtokosa. Óbuda ebben az időben mezőváros, a téglavető termékeit az OB – Oppidum Budensis – betűkkel jelölték.

Egy felső, egy alsó

A Buda török alóli felszabadulása után a terület északi részén – mely a mai Nagyszombat utcáig terjedt – a Szépvölgy tövénél Neustift-Újlak néven új település alakult ki. S ott, ahol a Bécs felé vivő országút el-

hagyta Óbudát, már 1741 óta *Hörger Antal* mészégető és téglavető üzeme működött, amely Schröff Bernát után a régi budai gyárakat is birtokló *Jálícs Kristóf*, később pedig a *Kunwald* család tulajdona lett. Ezt vásárolta meg aztán – a közeli hegyoldalakon lévő, harmincezer négyszögöl kiterjedésű kőbányákkal együtt – az 1869-ben megalakult Újlaki Téglá és Mészégető Rt.

Az Újlaki itt, és a Bécsi út másik oldalán a Pacsirtamező utcáig terjedően – az „alsó” és „felső” gyárban – nagy téglá, cserép- és mészégető telepet alakított ki. A század végére a téglagyártást áthelyezték az óbudai, akkor még „kamarai” téglavetőbe. (Az 1900-as évek elején az alsó gyár területét parcellázták, és a telkeket eladták. A felső gyár helyén pedig 1927-re megépültek a ma ismert Nagyszombat utcai „városi házak”.)

Az Újlaki Igazgatósága világ több mint egy évtizeddel később – a kiegyezés utáni konjunktúrának köszönhetően – tovább terjeszkedett, bejelentve a közgyűlésnek, hogy „az óbudai kis állami téglagyár, melyet sok év óta bérben bírtunk, 1888. év vége felé eladatott, és hogy mi társaságunk érdekében jónak láttuk azt a társaság nevében megszerezni.”

De Óbudán, a kamarai téglavető szomszédságában 1868-tól 1874-ig Ofner Vereinyte Brennerei, majd 1890-ig Első Óbudai téglagyár néven működött egy másik téglavető is, melyet 1891-ben vettek meg. Továbbá a cég tulajdonolta *Prohászka Ignác*ét, mely a Duna-parton működött.

A nagy mennyiségű téglá gyártásához hely kellett, ezért a század végére megszerezték a Bécsi út jobb oldalán elterülő mezőgazdasági területet, egészen a Vörösvári úti telkekig.

Ezzel itt is kialakult a „felső” és „alsó” rendszer. A felső gyárban a cserépgyártás, az alsóban a nagy szárítószíneket igénylő téglagyártás folyt. A cserépek közül továbbfejlesztették a Wienerberger-féle preselt terméktípust, a szalagcserépek közül gyártották a Stadlert és a saját, öt-bordás hódfarkút.

A gyarapodás a 20. században is folytatódott. 1906-ban pedig megvették a Péterhegy oldalában épült új cserépgyártó üzemét, majd a következő évben a szomszédos Péterhegyi Téglá Ipar telepet, ahol 1912-ben palagyárt létesítettek. De gyártottak gyárkémény-téglákat, és idomtéglákat is.

1926-ban beolvadt a vállalkozásba a (Pest) Szentlőrinci István téglagyár, melynek másik telepe a Pilismarót melletti Basaharcon üzemelt.

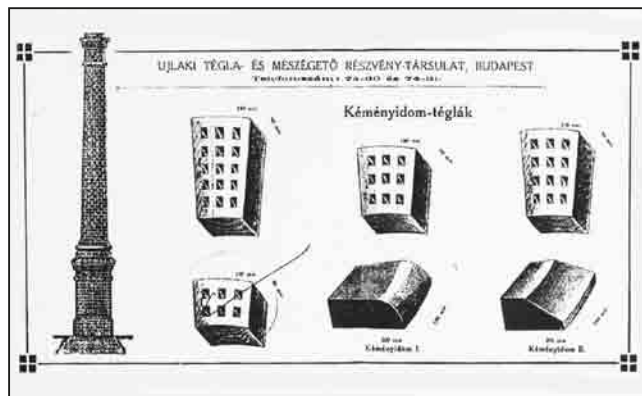
A kocsma mögött...

A téglagyárak a 19. század végén a Hoffmann-féle kemencékben már az évszaktoktól függetlenül tudták égetni a termékeiket. A téli égetésekhez viszont a nyári időszakban jelentős nyersáru-készletet kellett felhalmozni. Szükséges volt tehát egy állandó, de bővíthető munkáslétszámra, ezért a téglagyárak telepükön belül, vagy a közelben munkás-lakótelepeket is létesítettek. Ez magával hozta valamilyen vegyesbolt, kávéház fenntartását is. „Az Újlaki Téglagyár kocsma mögötti kétszobás, apró lakásban jött világra egy gyermek, aki Gelléri

A gyár Óbudán, 1930 körül

Prospektusuk egy oldala (1910 körül)

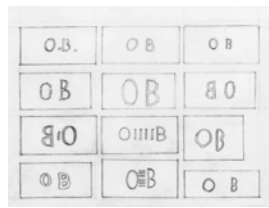

A Zichy család óbudai téglajelei

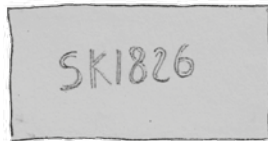
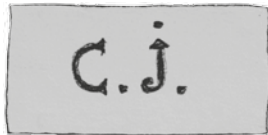
Oppidum Budensis jelű téglák

OB jelű téglák rajzai az 1767-1888 közötti évekből

Hódfarkú cserép az óbudai Szt. Donát kápolnából, 1781-ből

Jálics Kristóf és a Kunwald család téglajelei

Kunwald Jakab téglajelei

Az Újlaki téglagyár újlaki téglái

A „Stadler” és az „ötbordás” hódfarkú cserép

Az Ófner Vereinigte Brennerer, az Első Ó-budai Téglyagyár téglái

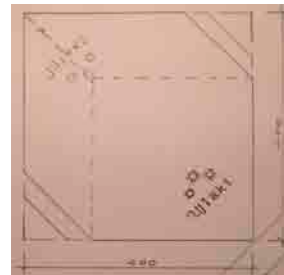
A Wienerberger cserép Újlaki változata

Az Újlaki óbudai téglagyárának jele kiegészítő számokkal

A Péterhegyi Téglá Ipar téglái

A „háromcsillagos” Újlaki azbesztpala

ISTVÁN Téglyagyárak jelei

Nagybátony-Újlaki válaszfal és kábeltakaró téglája

Kábeltégla-változatok

Nagybátony-Újlaki „Ultra sejt téglá” négyzetes lyukakkal

Az „emeltszélű” és a Fodor-féle szalagcserép

Andor Endre (1906–1945) néven vonult be az irodalomtörténetbe, és Óbuda híres szülötteinek sorába.”

A téglagyárak állandó jelleggel ki vannak téve a leégés veszélyének: „1911 május havában óbudai gyárunkban tűz ütött ki, minek következtében tetőcserépgyárunknak az a szárnya, melyet 1898-ben építettünk a lángok martaléka lett. A gyártelepet sikerült ugyan fokozott munka révén a technika legújabb berendezéseivel ellátva újra felépíteni. A kártérítés, melyet a biztosító »elmaradt haszon megtérítése« címén nyújtott, kárunkat javarészen fedezte.” (Hogy mik voltak akkor!?)

A Nagybátony-Újlaki Egyesült Iparművek R.T. márkajele

A vállalat életében új korszakot jelentett az 1928. június 23-án megtartott rendkívüli, egyesülési közgyűlés, mely szerint „a társulat összes aktíváival és passzíváival a Nagybátonyi Szénbánya Rt. budapesti bejegyzett cégbe beolvad. „Az egyesített üzem 3 osztályra tagozva végzi működését, és pedig 1. Újlaki építőanyag-osztály, 2. Kotrás- és cementáru osztály, 3. Szén-osztály.”

A vállalat neve immár „Nagybátony-Újlaki” Egyesült Iparművek R.T.

Házak a telepek helyén

A két világháború közötti időben Európaszerte kísérletek folytak az új igényeknek megfelelő új építési anyagokkal. Szabványos lett a kisméretű téglá, sokféle üreges termék, új födemelem is született. A cserépek közül az „emeltszélű” szalagcserépet, és az új, Fodor-félét is gyártották.

De újabb tüzeset pusztított a nagyvállalatnál. 1941. december 1-én kelt a közlemény: „sajnálattal kell bejelentenuink, hogy november hó 25-én éjjel óbudai cserépgyárunk VIII.-as műszárítója ismeretlen okból kigyulladt, és a mintegy 100 m hosszú, és három emelet magas építmény teljesen leégett. A kár összege előreláthatólag 1 millió P. körül forog.”

A szárítót újjá kívánták építeni. Mivel a Főváros a belső-óbudai téglagyárakat már a

Az előkészítő-présház, és az újjáépített VIII. kemence-műszárító épülete az agyagbeszállító hídról 1973-ban

'20-as évek óta ki akarta telepíteni, csak úgy adtak engedélyt, hogy az épületet 1952-ig lebontják, eltakarítják. Ennyi idő alatt viszont a beruházás nem térült volna meg. Végül a fennmaradás majdani meghosszabbításában állapodtak meg.

A második világháború súlyos károkat okozott az üzemekben. Az 1948. március 26-án megjelent, 1948. évi XXV. tc. alapján a vállalat valamennyi gyárát, üzemét és vállalkozását államosították. Az Újlakiról leválasztották távolabb fekvő és más ipari egységeit, végül Újlaki Téglagyár néven tizenegy környező

téglagyárt összefogó, irányító üzemmé szervezték át. 1953-ban leállították az alsó gyárat. Területén, a Vörösvári út mellett 1958-ra megépült az orvosi rendelőintézet, déli részén pedig 1964-re a „kísérleti lakótelep”. További területeit a '70-es években iskola és paneles lakótelep foglalta el.

A Nagybátony-Újlaki Egyesült Iparművek R.T. vezetői az 1941-es tűz után a felső gyár újjáépítendő kemencéjét még harminc évig kívánták üzemeltetni. A változó történelem végül nekik adott igazat. A gyár 1973-ig szolgálta ki a magyar építőipart. ●

Cserépperakás a kemencébe

Kézi rakodás

A Péterhegyi téglagyár

Bauhaus a Bucszinszkyban

Szántó András

Divat volt régen kávéházakba járni, divat lett a kávéházakról beszélni, és divat lett újra oda járni Budapesten is. A kávéházak történeteiben azonban a megújulás, átépítés egy-két mondatos megemlékezései rendre kikerülnek a stílusváltásokat, pedig a luxushoz és vendéglátó környezethez mindig hozzátartozott ez a fajta frissülés – a divat követését fontos vonzerőnek tekintették a korabeli tulajdonosok.

A Bucszinszky kávéház bejárata (1932)

A hajdani Angol kávéházzal számos újságcikk és könyv megemlékezett már, különös tekintettel *Rejtő Jenő* regényének egyik főhősére, Vanek úrra: ugyanis a tulajdonos, *Vanek József* volt a névadó. A Tízennégykarátos autó fejezeteiben *Rejtő* érzékletesen örökíti meg kávéházi emlékeit, s az öreg kávékés kis-sé sajátos öltözékű alakját.

Ifj. Vanek József 1900 után adta el az üzletet, és „kalandor” lett, világkörüli útra indult. Az Angol a tízes évektől részvénytársaságként működött, többek között politikusok tanyájaként, de a világháború után egyre gyengébben – 1930-as bezárásig. 1931-ben *Bucszinszky Lajos* (1874–1946) vásárolta meg és alakította át, létrehozva a főváros egyik új szenczióját.

A Felvidékről jöttek

A felvidéki származású Bucszinszky család a magyar vendéglátás-történet színes, de későbbi politikai szereplései miatt megosztó családjává vált. *Hoppál Mihály* professzor meséli (napkut.hu 2003, lejegyezte Solymosi

Zsuzsanna): „*Kassai lengyel családból származom. A nagyszüzeim Bucszinszkyak voltak, akik a Felvidéken nyitottak egy kis éttermet. Később a család egyik ága Pestre jött (...) Annak idején kaszinóengedélyt csak nagyon derék, tisztességes, megbecsült embernek adtak, és az egyik Bucszinszky azon kevesek közé tartozott, aki Budapesten kaszinót nyithatott. Volt egy nagyon híres Bucszinszky-kávéház is, a Művészek kávéháza. Mindez a háború előtti időkben történt.*” Vagyis a professzor Lajosnak távoli rokona. Egy korai adásvételi ügyletben jóval korábban ugyancsak felbukkan a név: *Bucszinszky Magdolna* (*Keller Györgyné*), „majorosnő” a Budapest-Kültelek, Lipótköz, Fő út 20. címen lakott. De róla végképp nem tudjuk, hogy ehhez a családdhoz tartozott-e.

Az extra invencióval átalakított, az új tulajdonos nevét viselő kávéház gyorsan divatba jött a művészek, a színházi emberek körében. Sok költőről, íróról, a Magyar és a Nemzeti Színház művészeiről szólnak a legendák. *Nagy Lajos* híres regényét (Budapest

nagykávéház) döntően erről a törzshelyéről mintázta és ott is írta, *Kiss Manyi* nem túl jól sikerült házasságai között innen indította ragyogó színészi karrierjét, *Vészi Endre* budapesti napjaira emlékezve említi: „*Az első menet, a korai, a néma bábmulató volt, vagy pontosabban a néma bábmeszkodásé. Így látam a Bucszinszky kávéház Wesselényi utcai kirakatában Karinthy Frigyes, amint az fopapír fölé hajolva, szépen rajzolt töltőtollbetűvel verset ír.*”

Az új tulaj jól ismerte a neves üzleteket, sokszor végigjárta őket tapasztalatokat gyűjtve, és úgy döntött, nagyot újít, nem áll be a megszokott sorba. Jó ismerősével szövetkezve tervezték meg a stílust, és építésziróda bevonása nélkül meg is valósították. Az átépítésben közreműködő szakemberekkel is közvetlenül vette fel a kapcsolatot, hogy mindentől a legjobbat tudja kiválasztani.

Az ötletadó és fő tervezőművész Báthly István volt, aki a 30-as évekre már komoly nevet szerzett magának. A Magyar Színházművészeti lexikon szerint Báthly (1896–1970) díszlettervező; pályája 1923–1927 között az Unió Színházaknál – Magyar, Király, Belvárosi, Blaha Lujza, Andrássy úti Színház – indult. 1936–1940 között dolgozott a Nemzeti Színházban és különböző zenés szórakoztató színházakban is. 1945 után az Ifjúsági, a Miskolci Nemzeti és a Pécsi Nemzeti, valamint az Állami Déryné Színháznál készített díszletterveket. Szecessziós, romantikus vagy realista színpadképeket egyaránt alkotott. 1923–1963 között Bp.-en és Berlinben több film díszletét tervezte.” Legyünk pontosabban: az 1923-as Egri csillagoktól az 1964-es Új Gilgames címűig összesen 54 magyar filmét.

Berlinben ismerte meg a Bauhaus alkotóit, különösen az *Oskar Schlemmer* és *Weininger Andor* által fémjelzett színházi kísérleteket. Báthly színpad- és kosztümterveinek ötletadóit közt bátran megjelölhetjük ezt a közeget a formai hasonlóságok és elsősorban a létrehozó gondolkodás és érzélemviláguk miatt.

Báthly, a zseni és a kismesterek

Nem volt építész. Ezt *Ferkai András* nagyszerű könyvében (Pest építésze a két világháború között) is említi: „*a tervező nem építész, hanem iparművész vagy autodidakta volt (a telefonkönyvben kellő homályossággal tervezőművésznek nevezte magát), s ez az enteriőr zűrzavaros, zsúfolt képén meg is látszik.*” Hogy valójában milyen szakmája, eredeti mestersége lehetett, arról Báthly István nevű unokája (lakberendező, üzletember) így emlékezett: „*Minden korábbi otthonomat magam építettem fel. Ezt a képességet az apámnak köszönhetem, aki építő*

iparművész volt. Nem tudom, hogy szólt a diplomája, de tény, hogy művésze volt a szakmájának. A nagyapám ugyancsak ügyes ember lévén, díszlettervezőként és díszletüzemek tulajdonosaként több tucat film készítésében részt vett. Nemcsak tehetséges volt, hanem tökéletes úriember is, aki a jólétet és a nyomort egyaránt eleganciával viselte. Volt egy óriási mondása: a tanult embernek nincs párja, pláne, ha intelligens. Tőle ezt senki nem vehette el, hiszen bármit megcsinált. Pedig nem tanult semmilyen szakmát, »csak« zseni volt.” (Lakáskultúra, 2003.)

A Bucsiniszky enteriőrje alapvetően a korabeli minták és Bauhaus-elképzelések részbeni megtestesítője volt. A formák mellett a színek is jellemzőek, ez a művész-iskola szinte minden „hitvallásában” a piros-sárga-kék alapszínek hatásosabb alkalmazásával hirdette a megújulást, életrealizációt, a tervezésnek a mindennapi élethez való alkalmazkodását.

Az ötlet megvalósításához, kivitelezéséhez sok nagyszerű ember hozzájárult, akiket Bucsiniszky Lajos korábban megismert.

Harsányi Adolf például. A Newyork kávéház bérlői a századfordulótól 1920-ig a Harsányi testvérek voltak. Ezután Adolf kávégépek forgalmazásával, illetve konyhai berendezések kereskedelmével foglalkozott. Testvére, Ferenc visszavonult a saját közös házukba, melyet az 1911-ben vásárolt Népszínház utcai telekre építettek. Az ötemeletes bérház megtervezését sógorukra, Lajta Bélára bízták. Felépülte után ebben a házban nemcsak a Harsányi-, de a Leitersdorfer-Lajta és a Káldor család több tagja is lakott, egy időben Kozma Lajos is. Ebben az épületben működött a tulajdonos cége. Ők szereztek meg a Bucsiniszky számára a korszerű német konyhai főzőállványokat és az edények egy részét is. Bodor Ferenc szerint (internetes cikke a kávéházak formai megújulásáról): „ahogy a lapokban írták, a legkor-

szervező konyha, mindenféle technikai újításokkal, különféle forralókkal, adagolókkal. Egy kis Amerika állt itt, a körút és a Wesselényi utca sarkán, és igen hamar népszerűvé vált”.

Közreműködött a Heisler bútorgyár. A Bauhaus típusú terveiről akkor már külföldön is ismert üzem sok kisszerű termék gyártott, egyedi kivitelezésre szívesen vállalkozott. Egyik fő művész-kapcsolata Kozma Lajos volt, akinek terveiből karosszékeket, kisbútorokat, irodai munkaszékeket és éttermi, kávéházi berendezéseket is készítettek. A kávéház Heisler karosszékeit egészen biztosan Kozma tervezte, mivel egy a kereskedelemben előkerült és azonosított Kozma-munkaszék pontosan ugyanilyen rugózó, fém háttámla-felfüggesztéssel készült. Heisler József Thököly út 171. szám alatti üzemének 1928-as hirdetésében a következőket olvashatjuk: „Tömeggyártmányok kemény- és puha fából, kávéházi, vendéglői, irodai, szállodai, iskolai berendezések. Székgyárt.”

A linóleumpadló elkészítését Rác József vállalta. Az Andrásy út 34-ben lévő irodájában voltak kiállítva a minták, melyekhez alkalmanként megszerezte a szükséges alapanyagokat. Az akkor divatosá váló modern (absztrakt) rajzolatú, élénk színű padlókból sokat láthatott Bécsben és Münchenben. Karl Bertsch építész ugyanis 1929-30-ban már több étterem, üzlet, szálloda (sőt luxushajó) padozatát hasonló formákkal és színekkel tervezte meg.

Pecsek István, a Murányi utca 39-ben működő asztalos készítette a beépített bútorokat, a ruhatári pultot, a tálalószekrényeket és más egyedi berendezést. A bútorok festése mellett a mester a speciális nitrófényezést is elvégezte, amit – a festéktípus újdonsága miatt – még kevesen vállaltak.

Seiler Armand, a „villanyszerelő” mester sokkal több volt, mint amit a hirdetéseiben elárult magáról. Már 1911-ben a Magyar Elektrotechnikai Egyesület tagja. A Bucsiniszky bonyolult kivitelű armatúráit, függő világító

A belső tér látványterve

dobozait és a modern formavilág gömb- és hengeres világító elemeit az Üllői út 83-ban lévő műhelyében készítette.

A kazánokat, a fűtő- és szellőztető-berendezéseket a Dob utca 87-ben állította össze Bóth Ádám műhelye – az Ulrich cég (a legnagyobb ilyen típusú kereskedő) által szállított anyagokból, alkatrészekből és gépekből.

Dicstelen vég

Az üzletmenet 1932-től igazán jónak volt mondható, ám a kávéház és kaszinó hátulsó traktusában működő „kártyabarlang” elkezdte a jó híret. Hozzájárultak ehhez a tulajdonos fiának, *Bucsinszky Tivadarnak* viselt dolgai, és az azokat kísérő ellenszenv. Egy 1946. áprilisi tudósítás foglalja össze a vele kapcsolatos eseményeket és azok hatásait (a Huszadik Század honlapról idézem): „*Bucsinszky Tivadar fényes rulettklubot nyitott Bécsben: Néhány esztendővel ezelőtt a pesti humor este kilenc órakor ezt mondotta: – Bucsinszky már alszik... Ennek a mondásnak az volt a háttere, hogy a rendőrség utasítására Bucsinszkyknak, a Bucsinszky-kávéház tulajdonosának este 9 óra után nem volt szabad elhagyni a lakását, mert kártyaüzemei miatt házi őrizetre ítélték. Bucsinszky Tivadar, a kávéfi, akiről már annyit cikkeztek annak idején a budapesti újságok, most – a Bécsből hazaérkező magyarok szerint – ismét fényűző életet él és az osztrákok, valamint a bécsi magyarok megkopasztására rulettklubot nyitott.*

Bucsinszky Tivadarnak a nevét minden kártyás ismerte a magyar fővárosban. A körúti kávéház tulajdonosának fia először hentes volt, majd birkózó és boxoló lett, később pedig teljesen a kártyának szentelte az életét. Ez alatt azt kell érteni, hogy apjával együtt

egész Budapestet behálózó nagy kártyaszervezetet létesített. A szerencsejáték lovagjai egy időben négy Bucsinszky-féle rulett- és kártyaklubban vesztek el a pénzüket. A Wesselényi-utca 46. szám alatti házban, a nagymezői utcai Rádus-házban, a Newyork-palotában és a Filmklubban volt egyszerre nyilvános kártyázóhelyiség, ahová könnyűszerrel bemehettek mindenki – ha pénze volt. Ugyanakkor négy másik kártyaklubban is volt érdekltsége. Rengeteg botrány zajlott le a Bucsinszky-féle kártyaklub körül, és eredménye az volt, hogy Bucsinszkyt internálták. Baj volt vele három évvel ezelőtt is, lefoglalták és akkor tudott újra szabadlábra kerülni, amikor a németek bejöttek....

Bucsinszky Tivadar sohasem tagadta, hogy milyen rokonszenvet érez a nyilasok iránt. Barátainak mindig dicsekedett, hogy az ő birtokában van az elsőszámú nyilas párt-

A belső tér képeslapon

igazolvány. Az ideológia azonban tettekkel is párosult. Bucsinszkyék az Erzsébet-körút és Wesselényi-utca sarkán lévő kávéházukba Hitler és Göring fényképét akasztották ki, horogkeresztes zászlókkal díszítették fel a helyiséget és a baloldali elemeket távoztásra szólították fel. Bucsinszky Tivadar szoros összeköttetésben állt a nyilasokkal. Kovarcz titkára lett és vele együtt járkált nyilas formaruhában. Amikor Szálasi kiszabadult a Csillagbörtönből, Bucsinszky Tivadar saját autóján utazott elé, hogy Budapestre hozza. A felszabadulás Budapesten érte Bucsinszkyékat. Az idősebbiket elfoglalták és internálták, a fiatal Bucsinszky pedig elbujt. Utoljára a hűvösvölgyi Belvedereben látták, de mire a nyomozóközeg odaért, már nem találták meg.”

Mindennek ellenére a kávéház működött még negyvenöt után (nem tudni, kinek a vezetésével). Egyik nagyszerű gasztronómiai szakírónk, *Hetényi Károly* mondta el egy beszélgetés során: „*Mikor 47-ben hazajöttem az orosz hadifogságból, újra el akartam helyezkedni. A Bucsinszky kávéházban volt az állomáshelye egy Zsidai nevű szakácsnak, aki utált dolgozni, ezért úgy biztosította a megélhetését, hogy kinevezte magát elhelyező hatóságnak. Ha valaki a vendéglátóiparon belül keresett munkát, hozzá kellett elmenni, és ő megfelelő ellentételezés fejében írt ajánlást.*”

1947-ben élelmiszerüzlet nyílt a helyiségben, azóta megszámlálhatatlanul sokféle egyéb üzlet. Az alapító 72 évesen, 1946-ban halt meg. A leírta kból érthetővé válik, hogy miért kellett „agyonhallgatni” a létét is a híres kávéháznak, és ha mégis: hosszú ideig csak a klasszikus dolgokról és a művész-adomákról lehetett beszélni vele kapcsolatban. ●

A képek forrása: a szerző gyűjteménye

FÉNYÍRDA

Schwanner Endre
színházában

Fisli Éva

Schwanner Endre fotográfiai életművét, több más történelmi értékű tárgy és dokumentum mellett 2011-ben adományozta a Magyar Nemzeti Múzeumnak. A Budapesten, 1928. március 20-án született, Balogh Rudolf-díjas fotóművész munkássága kiterjedt a fényképezés szinte teljes területére. Szakírói és oktatói tevékenysége a hatvanas években bontakozott ki. 1959-ben alapító tagja volt az Aesculap Fotóklubnak, 1966-ban a Studio Nadar alkotócsoportnak. A Magyar Fotóművészek Szövetségének 1967-ben lett tagja; 1970-től csaknem két évtizedig a Felvételi Bizottságban, 1982-86 között, majd 1997-től újra a Szövetség Etikai Bizottságá-

ban dolgozott. 1974-től 1991-ig az Újságíró Iskolán fotótechnikai-elméletet tanított. 1973-ban megkapta a Nemzetközi Fotóművész Szövetség AFIAP címét. Gera Mihály 1998-ban így kezdte róla szerkesztett kötetét: „Schwanner Endre arról ismert szakmai kö-
rökben, hogy amit a fotográfia műszaki kérdéseiről tudni érdemes, azt ő naprakészen tudja.”

Schwanner Endre fényképeiből Magyarországon legutoljára 2001-ben rendeztek kiállítást. Jelen összeállításunk válogatás a 2015. május 14-én Sárospatakon nyíló „Színház az egész...” tárlat anyagából, mely idén ősszel érkezik meg Budapestre, ahol a fővárosi közönség is részese lehet a fotós kivételes színházának.

A tárlaton nagy számban szerepelnek majd a budapesti Madách Színházban készített felvételek. Ezekből adunk most közre néhányat, előrebocsátva, hogy a színházi fényképezés gyakorlatában döntő változások zajlottak az elmúlt öt évtized során, akár a dokumentáció és prezentáció módjáról, akár a fotográfus munkakörülményeiről és szerepfelfogásáról, illetve a színházi nyelv és a fotó viszonyáról van szó. A szaksajtónak dolgozó fényképezéssel ellentétben Schwanner lassú tekintete már a hetvenes években képes volt egyetlen előadást egy éven át végigkísérni, míg végül a fotós létrehozta a maga képsorát. Schwanner képeivel nem egyszerűen ritka színházi pillanatokot rögzít, hanem hosszú ideig formálódó képsoraival új minőséget hoz létre. ●

Pota Irén és Haumann Péter a Hamlet egy jelenetében (1977)

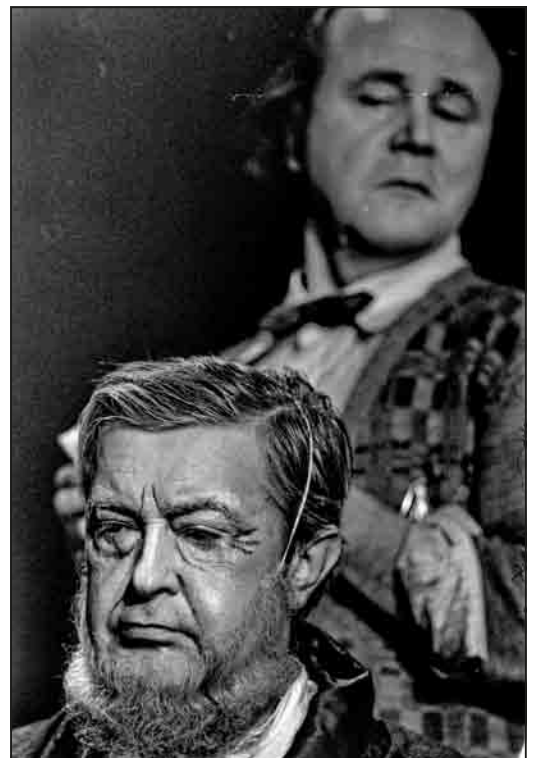
Ádám Ottó a Három nővér rendezésekor (1979)

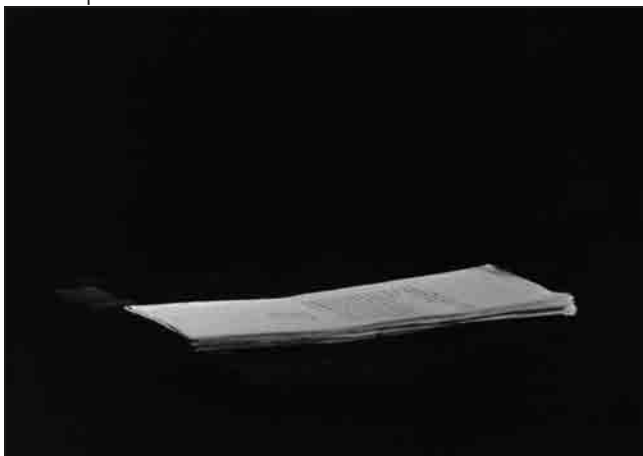

A figyelem irányai

„csak akkor jut eszembe fényképezni, ha az előadás vagy a művész (esetleg mindkettő) jelent valamit a számomra, azonban sohasem a külső jelek a döntőek...”

(Schwanner Endre)

Haumann Péter és Mensáros László
Ronald Harwood Az öltöztető című darabjában (1980)

Lassú tekintet

„Rögtön az első előadások egyikét láttam. Azt végighallgatva, azt mondtam és mondom most már mindörökre, hogy ... életem legnagyobb színházi élménye volt.” [...] „Egy évig csináltam a felvételeket. Tudniillik az elvem az, hogy még a színházi fotózáskor sem csinállok beállított felvételeket. Nagyjából tudom, mit akarok, és várom a megfelelő pillanatot. Inkább menjen el húsz kép, de a huszonegyedik sikerüljön.”

(Schwanner Endre)

Képsor Mensáros Lászlónak az Egyetemi Színpadon bemutatott, XX. század című előadójéről (1967)

Színpadképek

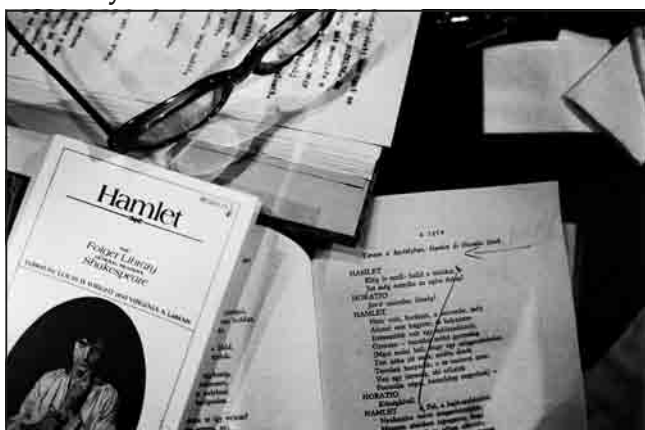

Tolnay Klári és Mensáros László a Késői találkozás című darabban (1978)

Haumann Péter, Székelyi József és Huszti Péter A bolond című előadásban (1984)

Próbafolyamat

Ádám Ott asztala a Hamlet rendezésekor (1977)

Hamlet-olvasópróba a magasból (1977)

A fotós helye a színházban – fent és lent, kint és bent

Képek a Hamlet próbájáról (1977)

*„...képpel sem tudok arról beszélni,
amiről nincsen véleményem.”
(Schwanner Endre)*

Tükrözések

Mensáros László és Bálint András Gyurkovics Tibor Az Isten nem szerencsejátékos című darabjának jeleneteiben (1976)

Mensáros László és Bálint András az öltözőben, a tükörben a fotós, Schwanner Endre (1976)

Schwanner Endre 1928-ban született, gyermekkorát a pesti Baross utcában töltötte, a bencéseknel érettségizett 1946-ban. Textiltechnikusnak készült, katonaként rádiótechnikával foglalkozott, később fotósként a motorsport fényképezésében szerezte a szakmai rutint, majd évekig mezőgazdasági kutatóintézetek számára fotózott.

Az 1960-as évektől komolyzenei hangversenyek, hazai és híres külföldi előadóművészek, tánc- és színházi előadások, illetve próbafolyamatok, azaz a színházi művek születése is témája a fényképeinek. Rendkívül igényes kidolgozása, technikailag tökéletes felvételeit több kiállítás mutatta be, így a dzsessz mestereinek, Mensáros László színművész és barát arcának, kezének kifejező pillanatait, fotós kollégák megragadó portréit őrzi emlékezetünk.

Schwanner szenvedéllyel fotografált, csak azt, és úgy, amit és ahogy szeretett. Közben a fotográfia új útjait is kereste a társaival a Nadar Stúdióban, rendszeresen publikált a régi Fotó és a Fotóművészet hasábjain. 1968 óta csaknem száz szakmai cikke jelent meg.

A fotótechnika mesteréről van szó, akitől a múlt század utolsó negyedében fényképészgenerációk tanulhattak. Ahogy azonban 1999-ben írták

róla: „*Ez az egyszemélyes tudományos-művészeti intézmény... teljesen és elvitathatatlanul kétszemélyes.*” Miközben ugyanis Schwanner Endre a fotográfianak, felesége, Ágnes neki szentelte életét. Kettejük életművének, családi gyűjteményeinek darabjai kerültek 2011-ben a Nemzeti Múzeumba. Nekik hála nemcsak a fotótörténet 20. századi műhelyeinek, képző-, zene- és színházművészeti életének forrásértékű felvételei, kutatható könyvek és albumok, ritkaságszámba menő fotótechnikai eszközök, hanem a Tisza-családdal való kapcsolatból származó iratok, dokumentumok is kerültek a Nemzeti Múzeumhoz.

A Múzeum több tára is részesült tehát e gazdag életút során felhalmozódott értékekből. Így az Éremtár gyűjteményébe került a két világháború közötti Magyarország egy sajátos, nemzetközi következményekkel járó eseményének emléke: egy hamis frank, melyből ma csupán két másik példány ismeretes a világon. A harmadik a Schwanner Endre által nekünk ajándékozott darab, melynek hitelességére, illetve eredetére nézve különös jelentőségű, hogy Rakovszky Iván, egykori belügyminiszter környezetéből való.

2011-ben Schwanner Endre Balogh Rudolf-díjas fotóművész, a fényképezés technikai-műszaki

vonatkozásai elismerten egyik legjobb hazai szakértője, a szerzői jogokkal együtt a Nemzeti Múzeumnak ajándékozta életművét, mintegy százezer negatívot, valamint több száz pozitív nagyítást és számos fotótechnikai eszközt. Az André Kertész Retrospektív kísérőkiállításának, a Kertész-képeknek a molinóján már az ő felvétele szerepelt az év őszén, és neki köszönhető az is, hogy a korábbi Kertész-látogatásokról és tárlatokról is mutathattunk be felvételeket a Nemzeti Múzeum időszakos tárlatán.

A nagyon is kézzel fogható, Múzeumnak adományozott értékes műtárgyak mellett nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy Schwanner Endrének hála egy olyan negatívszkenner is gazdagítja immár a Fényképtár gyűjteményét, aminek köszönhetően a muzeológusok sokkal gyorsabban haladhatnak a negatívok feldolgozásával és kiállításaink előkészítésével, mint korábban. Nem lehet nem észrevenni ebben az egyszerű tényben a jelképeppességet; azt tudniillik, hogy Schwanner Endre saját életútja a magyar fotótörténet része, nem csupán egyéni pálya, hanem más pályák előmozdítója is.

(Elhangzott a Magyar Nemzeti Múzeumban a Széchényi-emlékérem átadása alkalmából, 2014. november 25-én)

VERSLÁB • VERSLÁB • VERSLÁB • VERSLÁB

Garaczi László: Rézváros, te

Nézni az ablakon és be,
ideges vagy, levegős.
Gömbakác. Lusta macska.
Egyre több kevés dolog.

Babák a téren szemlesütve,
alvás közben képzelt órák,
kékre tetovált ég alatt
telefonál a jobbik anya.

Kandalló a fénytetőn.
Megoldani, hogy nincs
probléma, gyűrt szívvel.
Zúzott téglá ropog.

A ROVATOT SZERKESZTI: KIRSCHNER PÉTER

ÉLETRE KELT TÖRTÉNELEM

Interaktív tárlatvezetések

Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum,
2015. április 26., vasárnap, 16 óra

Szeretne találkozni egy múlt századi cukrászmesterrel? Van kedve megismerni egy reformkori úriembert? Érdeklí mit hallott a sarki fűszeres? Mi mindenről tud a főpincér? A Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeumban megelevenednek a múlt szakmái, történelmi alakjai. Áprilisban „Életre kelt történelem” címmel új programsorozatot indít a múzeum. Kéthetente, vasárnaponként interaktív tárlatvezetésekkel várják a látogatókat. A következő alkalom: április 26. vasárnap, 16 óra. A program részleteiről a www.mkvm.hu weboldalon olvashatnak. ●

YBL PIPETTÁBAN

N. Kósa Judit

Sokféle csúcsa lehet egy építési pályának. Bizonyára diadalmas érzés valami nagyot és fontosat – parlamentet, nemzeti múzeumot, főpályaudvart – tervezni, és az is okot adhat a meglepedésre, ha az elkészült mű újszerű, a stílus követőkre talál. De legalább ennyire jó pillanat lehet a tervező életében, ha úgy tekinthet végig egy város valamely meghatározó pontján, hogy annak akár évszázadokon át megmaradó képét nem más, mint ő szabta meg. Mire gondolt *Schickedanz Albert*, amikor körbejárta a tekintetét a ma Hősök tereként ismert hatalmas területen? Mi jutott vajon *Alpár Ignác* eszébe a Szabadság téren sétálva?

És vajon meglegyintette-e ugyanez a diadalmas öröm *Ybl Miklóst*, amikor a Kálvin tér felé vitt az útja? Hiszen azt az épületet, amely ezt a környéket uralja, nem ő tervezte – már csak életkora miatt sem játszhatott volna főszerepet a Nemzeti Múzeum megteremtésében. Viszont *Pollack Mihállyal* ellentétben az ő művei átszőtték az egész környéket, megrendelői egy negyedszázadon át újra és újra visszaszólították ide, így aztán idős korában akár úgy is vizitálhatott volna a Kálvin tér tágabb környezetében, mintha önnön szabadterí múzeumát nézné.

Nem véletlen tehát, hogy *Hidvégi Violetta* és *Maróty Katalin* az építész tavalyi bicentenáriuma előtt tisztelegve éppen ezt a helyszínt választotta ki Ybl életművének bemutatására. Színpompás és részletgazdag ez a metszet, hiszen a legkülönfélébb stílusok és műfajok keverednek benne. Került ide kút és lovarda, palota és bérház is a mester tervezőasztaláról, s bár nem minden műve érte meg a 21. századot – volt, amit a praktikum, mást a történelem sodort el közülük – a válogatás még mindig bőséges.

Az archív és kortárs fotókkal, térképekkel és tervrajzokkal gazdagon illusztrált, alaposan lábjegyzetelt kötet tanulmányai tizennyolc építményt járnak körbe. A bevezetőből megismerhetjük Pest ezen

külvárosának történetét, az úgynevezett palotanegyed kialakulását, majd pedig a szerzők időrendben tárják elének az épületek történetét. A feldolgozott helyszínek között akadnak olyan ismertek, mint az Unger-ház vagy a Festetics-palota, de olyan mára feledésbe merültek is, mint a Nemzeti Tornacsarnok.

A tanulmányokat lapozgatva rengeteg érdekességre lelhetünk. Megtudhatjuk, hogy a ma a tizenkilencedik századi eleganciájáért csodált Unger-házat némely, a klasszicizmus egyszerűségéhez szokott szemű kortársak túldíszítettnek, hogy azt ne mondjuk, csiricsárének látták. Rácsodálkozhatunk, hogy spontán városfejlődés jegyében a Kálvin tér egyik telkén egyetlen évszázadon belül három kitűnő építész is tető alá hozott egy-egy új házat: *Hild József*, *Ybl* és *Hüttl Dezső*. Elandolodhatunk a Festetics-palota beszédes titkán, az egymás fölé épített férfi és női lakosztály között kanyargó rejtett csigalépcsőn. És támogatjuk vagy épp vitathatjuk a Károlyi-palota pusztulástörténetét feltáró szerzőpáros javaslatát, hogy a közrádió által magára hagyott tömbben legfőbb ideje lenne ezen a különleges helyszínen megnyitni a Nemzeti Múzeum új, építészettörténeti kiállítását, egyúttal helyreállítva az épület 1898-as térszerkezetét és enteriőrjeit.

A kötet nagy erénye, hogy az épületek mellett egykori tulajdonosaikat is bemutatja: mágnások és a maguk erejéből meggazdagodott, szorgalmas polgárok portréi sorakoznak itt váltakozva. Akinek pedig ez sem elég, az a Pestre költözött törvényhozás épülettörténeti vázlatként is nagy hasznát veheti a Fővárosi Levéltár kiadványának. Unikális részletek olvashatók benne a Nemzeti Múzeum felsőházi, illetve képviselőházi ülésteremként való használatáról, akárcsak a Bródy Sándor utcai képviselőház történetéről.

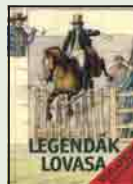
Ahogy már említettük, a megidézett házak közül jó néhány – például a remek Geist-ház vagy a Nemzeti Lovarda – már nem látható. Vannak olyanok is, amelyek méltatlan állapotban várják a feltámadást, mint az Unger-ház vagy az ugyancsak már megidézett Károlyi-palota. De szerencsére akadnak olyanok is, amelyek ismét teljes pompájukban fogadják az érdeklődőket: a ma egyetemenként szolgáló Festetics-palotában járva vagy a Danubius-kútnál mindenki a saját szemével győződhet meg erről. Igaz, az utóbbit már kár a Kálvin téren keresni – hiszen évtizedek óta az Erzsébet tér lakója.

*Hidvégi Violetta – Maróty Katalin:
Ybl-épületsorsok az Unger-háztól a Kálvin térig
Budapest Főváros Levéltára, 2014*

KÖNYVJELZŐ • KÖNYVJELZŐ • KÖNYVJELZŐ

A BUDAPEST Könyvek sorozatból ajánljuk:

LEGENDÁK LOVASA

Budapest Könyvek sorozat 4. kötet.
Budapesti Városvédő Egyesület,
Országos Széchényi Könyvtár, 2010

A 19. században Pest-Budát és Bécsét egyazon államalakulat két központjaként tartották számon. És mindhárom város utcaszínpadán rendszeresen feltűnt örült lovasbravúrijaival az ismert arisztokrata, Sándor Móric, a legendás „Ördöglovas”. A szerkesztők a korabeli Buda, Pest és Bécs ábrázolásaiból válogatták a kötet illusztrációit.

Ára: 2000 Ft

JÓKAI MÓR: BUDAPESTNEK EMLÉKÜL

Budapest Könyvek sorozat 5. kötet.
Budapesti Városvédő Egyesület,
Petőfi Irodalmi Múzeum, 2011.

A kötet az írófejedelem nem mindig fejedelmi budapesti otthonait és svábhegyi gazdálkodásának, szőlészetének-borászatának mindennapjait tekintti át szövegben és képen. Függeléke Jókai Mórnak egy alig ismert, a millennium tiszteletére összeállított verses-képes füzet, egy klasszikus marketingkiadvány hasonmása.

Ára: 2500 Ft

Megvásárolhatók a Budapesti Építészeti Központ (FUGA) Könyvesboltjában. (1052 Budapest, Petőfi Sándor utca 5.)

REXA DEZSŐ: BESZÉLŐ UTCÁK, PLETYKÁLÓ HÁZAK

Szerkesztette és a bevezető tanulmányt írta HIDVÉGI VIOLETTA, Budapesti Városvédő Egyesület

A kötet válogatás a várostörténeti irodalom színteréül tartott levéltáros, Rexa Dezső kiadatlan kéziratából. Szórakoztató útikalauz, amely elvezeti az olvasót az utcanévadások boszorkánykonyhájába, s személyes élményeket idézve mutatja be Budapest ismert és rejtőzködő épületeit. Ez a Budapest Könyvek – a Nagy Budapest Törzsszettel műhelyében készült forráskiadvány-sorozat – hatodik kötete.

Ára: 2000 Ft

TÁBORI BÜNÖS BUDAPESTJE ÍRTA, SZERKESZTETTE BUZA PÉTER, A SZÖVEGEKET VÁLOGATTA FILEP TAMÁS GUSZTÁV

Budapest Könyvek sorozat 5. kötet. Budapesti Városvédő Egyesület, Petőfi Irodalmi Múzeum, 2011.

A BUDAPEST KÖNYVEK sorozat hetedik kötete a két háború közötti újságíró-társadalom jeles alakjának gazdag, értéktelentető életpályáját mutatja be. Ezzel a számvetéssel már régóta adósa Magyarország és Budapest, amely országért és városért oly sokat tett, mint nagyon kevesen kortársai közül. A Nagy Budapest Törzsszettel műhelyében született munka szöveggyűjteménye számos fontos hírlapi írását adja közre, s műveinek gyakorlatilag teljes bibliográfiáját.

Ára: 2000 Ft

Megvásárolhatók a Lipták-villában, Zugló, Hermina út 3, munkanapokon 10-17 óra között

KÜLÖNLEGES TAVASZ

A Magyar Természettudományi Múzeum tavaszi – nyár eleji programjai

Április 17-én 18 órától Egypercesek (Groteszkek) címmel *Dvorák Gábor* pantomimművész és a Patka színház rendhagyó pantomim előadást tart a Múmiavilág kiállításban. Az örkényi humorral fűszerezett frappáns, fordulatos történetek segítségével az emberi élet különböző állomásai elevenednek meg a színpadon – születéstől a halálig.

A Víz Világnapját, a Föld Napját, a Madarak és Fák Napját megünneplő zöld heteinken szerdától péntekig az óvodákból és iskolákból érkező csoportokat várjuk interaktív ismeretterjesztő helyszínekkel. Hétvégére a családok által közkedvelt kézműves foglalkozással egészítjük ki a programot. Legközelebb a Föld Hetén várjuk az érdeklődőket április 22-től 26-ig. A Madarak és Fák Hetét május 6 és 10 között rendezzük meg.

Évek óta nagy sikerrel tartott Műhelyitkok programsorozatunk keretében bepillantást engedünk a látogatóknak a kulisszák mögé. Minden pénteken egy-egy muzeológus mutatja be munkájának érdekes és látványos oldalát. Az érdeklődők a szakmával, a természettudománnyal kapcsolatos kérdéseket is feltehetnek muzeológus kollégáinknak. A program 10-től 14 óráig tart és bármely megváltott kiállítási belépőjeggyel látogatható.

A nyári szünetig az alábbi témákkal várjuk látogatóinkat:

- április 17. Angyal Dorottya: Élet a barlangok mélyén
- április 24. Főzy István: Csodálatos lábasfejűek
- május 8. Bókáné B. Mária: 200 millió éves erdő a Mecsekben
- május 15. Bernert Zsolt: Koponyalékelés a honfoglalás korában
- május 22. Görfői Tamás: Az év emlése az ürge – a Biológiai Sokféleség Napja
- május 29. Szentesi Zoltán: Igazi túlélők (békacsontok a mikroszkóp alatt)
- június 5. Kiss Annamária: Átlátszó kövek
- június 12. Gubányi András, Szofcsák Zsuzsa: Zoonózisok (az állatokról az emberre természetes úton áterjedő fertőző betegségek)

A részletes programot hamarosan megújuló honlapunkon (www.mttm.hu) is olvashatják. Szeretettel várjuk az érdeklődőket. ●

IDŐUTAZÁS

Vasárnapi séta a Károlyi-palotában

Petőfi Irodalmi Múzeum, 2015. április 26. vasárnap, 15 óra

A díszes termeken és könyvtáron át vezető séta során vendégeink megismerhetik a klasszicista palota és

az egyik legnagyobb magyar főúri család, a Károlyiak évszázadokat átívelő történetét. Belépőjegy: 600 Ft ●

SORS ÉS JELKÉP

Erdélyi magyar képzőművészet 1920–1990

Magyar Nemzeti Galéria, A épület, 2015. április 24 - augusztus 23.

A kiállítás eddig nem látott gazdagságban és új szempontok szerint mutatja be az 1920 és 1990 közötti évek erdélyi magyar képzőművészetét. A megszokott Erdély-sztereotípiák helyett azt a kevésbé ismert, rejtett vagy ismeretlen erdélyi művészetet ismerteti meg a látogatókkal, amely igazi újdonságként hat. Az átfogó igényű tárlat fokozottan támaszkodik az erdélyi (romániai) köz- és magángyűjtemények anyagára.

A kiállításon mintegy 430 mű – festmények, szobrok, grafikák, plakátok és egyéb illusztrációk – látható, amelyeket a Galéria közel nyolcvan hazai és külföldi köz- és magángyűjteményből kölcsönöz. Emellett a vetítőteremben az erdélyi képzőművészet nagy alakjairól, művészcsoportjairól készült portréfilmek, etűdök, rövidebb riportok nézhetők meg. ●

Pitter Ollvér: Felsőbányai részlet, 1951., magántulajdon

„EGYÜTT ÉLÜNK, ELFOGADJUK EGYMÁST!”

A Budapesti Fesztiválzenekar rendhagyó évadzáró koncertje

Hősök tere, 2015. június 18. csütörtök, 19 óra

A Budapesti Fesztiválzenekar egy grandiózus eseménnyel zárja a 2014-2015-ös évadot. Felelevenítve a hatalmas tömegeket vonzó, különleges hangulatú Budapesti Búcsú hangversenyeit, a zenekar június 18-án ismét visszatér a Hősök tere, és rendhagyó koncertet ad. Míg a muzsikuskok *Fischer Iván* vezényletével *Mendelssohnnak* a Szentivánéji álmhoz írt kísérőzenéjét játsszák, addig 200 gyerek táncol majd velük együtt a téren. A hátrányos helyzetű fiatalok az ország legkülönbözőbb részeiről érkeznek majd a fővárosba, hogy megmutassák, mit tanultak a több hónapos felkészülés során. Búcsúztassuk együtt az évadot és találkozzunk a Hősök terén! ●

TELEPIEK

Zappe László

Az ambiciózusabb színházcsinálók időnként kiábrándulnak a színházból. Néhány éve *Schilling Árpád*, a nagyszerű és sikeres Krétakör alapítója hagyott föl a formával, hogy közvetlenebb módon próbáljon kapcsolatot teremteni a való élettel, netán hogy alakítani is igyekezzen azt. Ő most már ismét a Katonában próbálja a kétestés Faustot. Idén *Zrinyi Gál Vince*, az ugyancsak sok érdekes, eredeti dolgot is produkáló KoMaTársulat kitalálója és lelke, motorja jutott arra a gondolatra, hogy kimegy az életbe. Az újpalotaiba. Helybeli, lakótelepi fiatalokat fogott be a színházcsinálásba, mégpedig a saját lakótelepükön: „*A háromhónapos próba folyamat alatt a fiatalok saját történeteiket mesélték. Őszintén, nyíltan osztották meg érzéseiket, mindennapi élményeiket. A történet saját szavaikból, saját élethelyzeteikből épül, tapasztalt háttérstáb irányítása mellett...*” Ebből lett a *Blokkoló* című produkció, a Nyírpalota út 53. lakótelepi lakásaiban.

Ha sommásan összegezni akarnám az eredményt, akár azt is mondhatnám, hogy kimenő az életbe, nem találtak semmit. De úgy igazabb lenne, hogy a semmit találták. Kérdés persze, hogy mit nevezünk valaminek. Járv a lakásokat, nézve, hallgatva az ifjúság életproblémáit görgető jeleneteket, idővel *Mary Shelley* Frankensteinjének rútv, de zseniális kreatúrája jut az eszembe. Romantikus korának

teremtényeként dicsőnek, magasztosnak látta *Plutarkhosz* életrajzait a görög-római történelemből. Mindezt én ma csak véres gaztettek, árulások, aljas csalások és főképp mérhetetlen mennyiségű vérontás sorozatának érzem. Nem nagyon lenne tehát alapom arra, hogy semminek nevezzem mindazt, amit a mai fiatalok életük legfontosabb gondolatai, leglényegesebb eseményei gyanánt előadnak. Merthogy ezek a jelenetek a legszűkebb magánélet gondolatait-bajait taglalják. Tanulmányi nehézségeket, szerelmi-szexuális bonyodalmakat, köztük olykor barátság és szerelem viszonyának ősi morális talányát. Legnagyobb problémának a téletlenség és a terhesség tűnik föl. Kitekintés a világra: természetfilm a tévében, hősieség: lövöldözős videójáték.

Meglehet, boldog kor az, amikor ilyenek a legfenyegetőbb árnyak.

Látzólag súlyosabb, társadalmi léptékű gonddal foglalkozik a Centrál Színház új bemutatója, a *Jó emberek*. Igazi osztályharcos darab. Ha nem is egészen olyan, mint amilyeneket egykor szovjet importból kaptunk. Ez most Amerikából érkezett. Harcosága és mélysége bulvár szintű. *David Lindsay-Abaire* műve Bostonban játszódik, egy nyomorogó tengődő lakói és a közülük kiemelkedett, jól kereső, előkelő helyen, remek villában lakó szülész orvos között tör ki a társadalmi feszültség. Egy szellemi fogyatékos

gyermekét egyedül nevelő középkorú nő, miután kirúgták munkahelyéről, álláskeresés közben felkeresi egykori szerelmét, a telepről elszármazott, elmenekült orvost. Ebből lesz egy lelkiismeret-moralizáló veszekedés, amelynek végeredményeképpen kiderül, hogy a kisebb-nagyobb pizsokosságokra képes, hazugságra, átejtésre bármikor kapható telepiek azért alapjában véve mind jó emberek. Ellenben az orvos, aki tanult, törekedett, dolgozott, már a telepen is rasszista gazember volt.

A Centrál Színház bemutatójának fő, ha nem az egyetlen oka az lehetett, hogy abszolút főszerepet kínált *Básti Julin*nak. S ezt ő hibátlanul be is tölti. Többet nem ad. Az ilyesféle bulvártechnikás felszínes művekben sokszor benne van a lehetőség, hogy a színészi személyiség elmélyítse, súlyosabbá tegye a szöveget önmagában való minőségénél. Ez most nem történik meg. *Básti Juli* és a rendező *Puskás Tamás* beérik a magas szinten kiművelt színészi szaktudással. Ezer színben pompázik a nagyszájú nyomornaturalizmus, amihez sok fontos árnyalattal járul hozzá *Szabó Éva* és *Pokorny Lia*, kiegészítő szín a pályakezdő *Rada Bálint*. *Szervét Tibor* elveszítetten handabandázik az erkölcsileg reménytelen helyzetben védekező orvos szerepében, *Parti Nóra* meg precízen jeleníti meg az ellenfélhez pártoló elegáns irodalmár feleséget.

Az előadás nagy erénye, hogy mindössze másfél óra egyben, szünet nélkül. Azt azért nem mondhatom, hogy nincs benne üresjárat, de legalább az is szórakoztató. ●

ÉTKEZÉSI ÍRÓ

Zene füleinknek

szöveg: Jolsvai András, fotó: Sebestyén László

Nem tudom, önök hogy vannak vele, én különösen kedvelem a vendéglátóhelyek zaját. A kanak, villák csörgését, a tányérok csörömpölését, a pincérek cipőjének nyirkosságát, a rendelések feladását, a kitöltött ital hangját, a konyha csengettyűjét és igen, azt a hangot is, melyet az asztaloknál étkező vendégek felől hoz a szél: a nyelésekkel keveredő beszédfoszlányokat. (S ha e beszédfoszlányok közül itt-ott kihallatszik néhány értelmes szó vagy mondat, annál jobb: egy író mindig tud kezdeni valamit efféle törmelékanyagokkal: kiegészíti, kikerekíti őket.)

Fájdalom, ma már csak nagyon ritkán lehet részünk ilyesmiben: ma már jobbára zene van az éttermekben, kávéházakban és presszóban, mégpedig dobhártyarepesztően hangos zene, amely jobbára nem a vendégek, hanem a tulajdonos ízlésének felel meg, s legfőbb feladata, hogy mindenféle más zajt elnyomjon, beleértve a beszélgetések zaját – sőt beleértve a pincérekkel történő konverzációt is. Nyilván önöknek is megvan az az élmény, amikor megpróbálják szájról leolvasni a pincér mondanivalóját, sikertelenül (így aztán sosem tudják meg, mi volna aznap a konyhafőnök ajánlata), vagy amikor a pincér szinte ráfekszik az

asztalunkra, hallójáratait a szájunkra helyezve mintegy, s így próbálja kipuhatolni, mi volna a kívánságunk.

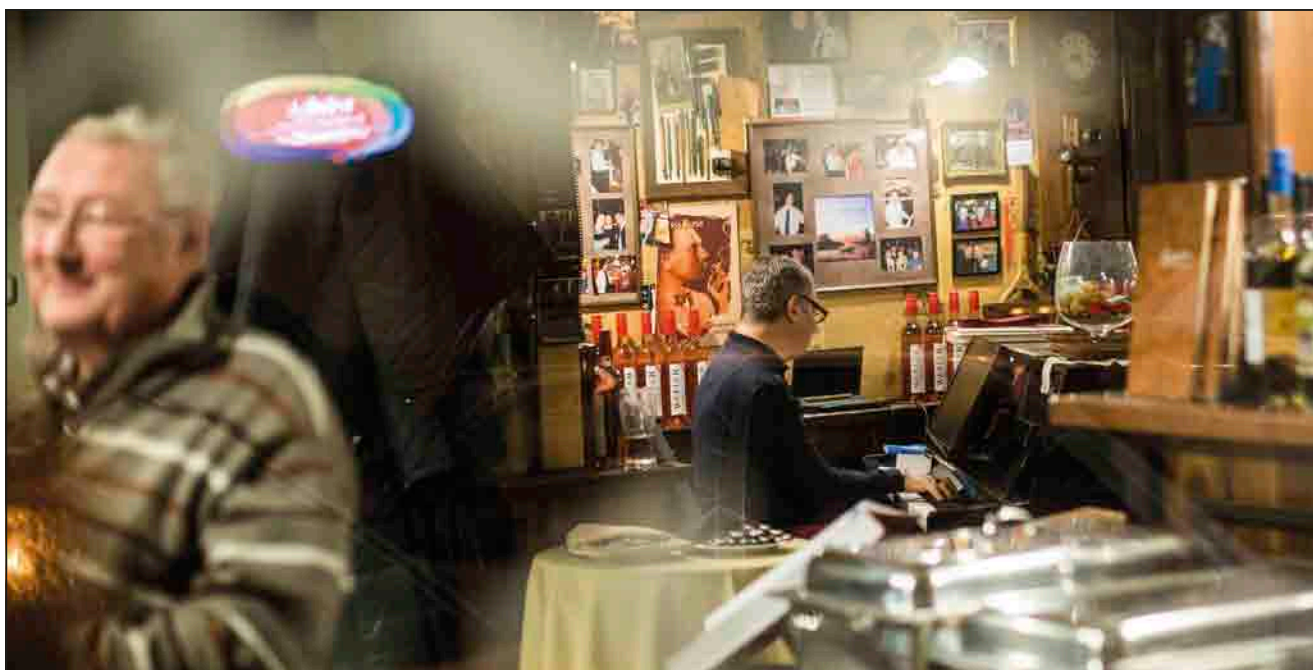
A zene persze egyidős a vendéglátással, már a lucullusi lakomákat is halk lantzene kísérte, a két háború között pedig igazi bigband-ek szórakoztatták a nagyérdeműt az elegáns éttermekben, kávéházakban. (A bárókat, mulatókat most ne vegyük át: oda nem azért megy az ember, hogy egyék-igyek, mégha mellékesen teszi is, hanem hogy szórakozzék – táncoljon, mondjuk, vagy gyönyörködjön csinos leányok táncjátékában.) Elegáns vacsorázóhelyeken és füstös presszóban az ötvenes-hatvanas években zongorista játszott, képviselőnkben *Seres Rezsőt* és *Cziffra Györgyöt* szokás emlegetni. (Kispipa, Emke – gyűjtők és *Saly* kolléganő kedvéért.) Magam a nyolcvanas évek elején a Rózsakertbe jártam, ahol *Lovas Feri* zongorázott zseniálisan és nagy alázattal – nem zavarva, hanem, szinte észrevétlenül, szórakoztatva a vendéget. Egyszerűen vendéglátás és zene igenis összefér, ha éppen ez a célja. (Itt kell nyitnunk, kellő sóhajjal, egy nagyobb zárójelet is, és azt mondani, cigányzene. Hungarikum, az bizonyos, még akkor is, ha a múlt század első felében, mikoris egy *Rigó Jancsiért* is hercegnők versengtek, be-

lepte divatként a fél világot. Sajnos, nem sok jót mondhatok róla: bár hallottam, nagyon ritkán, pianóban játszó cigányzenekart is, alapesetben túl hangos, túl feltűnő, túl cifra ahhoz, hogy nyugodtan ehessünk mellette. Oda való a tizenkilencedik századi kismemesi udvarházakba és kurtakocsmákba, ahol duhaj, részeg legények énekelnek az általuk kicsiholt dallamokra. Ezt az alapfunkcióját fel-felvillantja ma is, amikor a primás intésére az egész zenekar végigjárja az összes asztalt, nótarendelést és pénzgyűjtés céljából – jobbára kínos eredménnyel –, bár egy iszkoló nagybögős látványa legalábbis határeset. Létezni tehát nemigen lehet egy olyan helyen, ahol cigányzene van – de ma már a Balaton-környéki csárdák kivételével nemigen maradt hírmondójuk – sokba kerülnek, azért – úgyhogy küzdeni se nagyon kell ellenük.)

Manapság gépzene van, rádió vagy számítógép irányította CD-szett. Egy-két helyen (jobbára egzotikus éttermekben) megpróbálják a gasztronómiát és a zenét megfeleltetni egymásnak, de a többség csak bőgeti, ahogy adódik. Eleinte megpróbáltam rávenni a helyieket, hogy kapcsolják ki a gépet, vagy legalább halkítsák le a kedvemért, de nemigen jártam sikerrel: akkor se, ha egyedül voltam a helyiségben.

Egyszer egy főpincér azzal a megoldással lepett meg, hogy manapság minden társaságban, közösségben, családban szólni kell valaminek: rádiónak, tévének, telefonnak, mindegy. Mert különben az emberek kénytelen volnának beszélgetni egymással – pedig már régen képtelenek rá.

En azért megpróbálnám. ●

MÁTYÁS-TEMPLOM

A budavári Nagyboldogasszony-templom évszázadai (1246–2013)

www.btm.hu

Kiállítás a Budapesti Történelmi Múzeum Vármúzeumában és a Mátyás-templomban

THE MATTHIAS CHURCH

The Church of Our Lady in the Buda Castle over the Centuries (1246 – 2013)

Exhibition in the Castle Museum of the Budapest History Museum and the Matthias Church

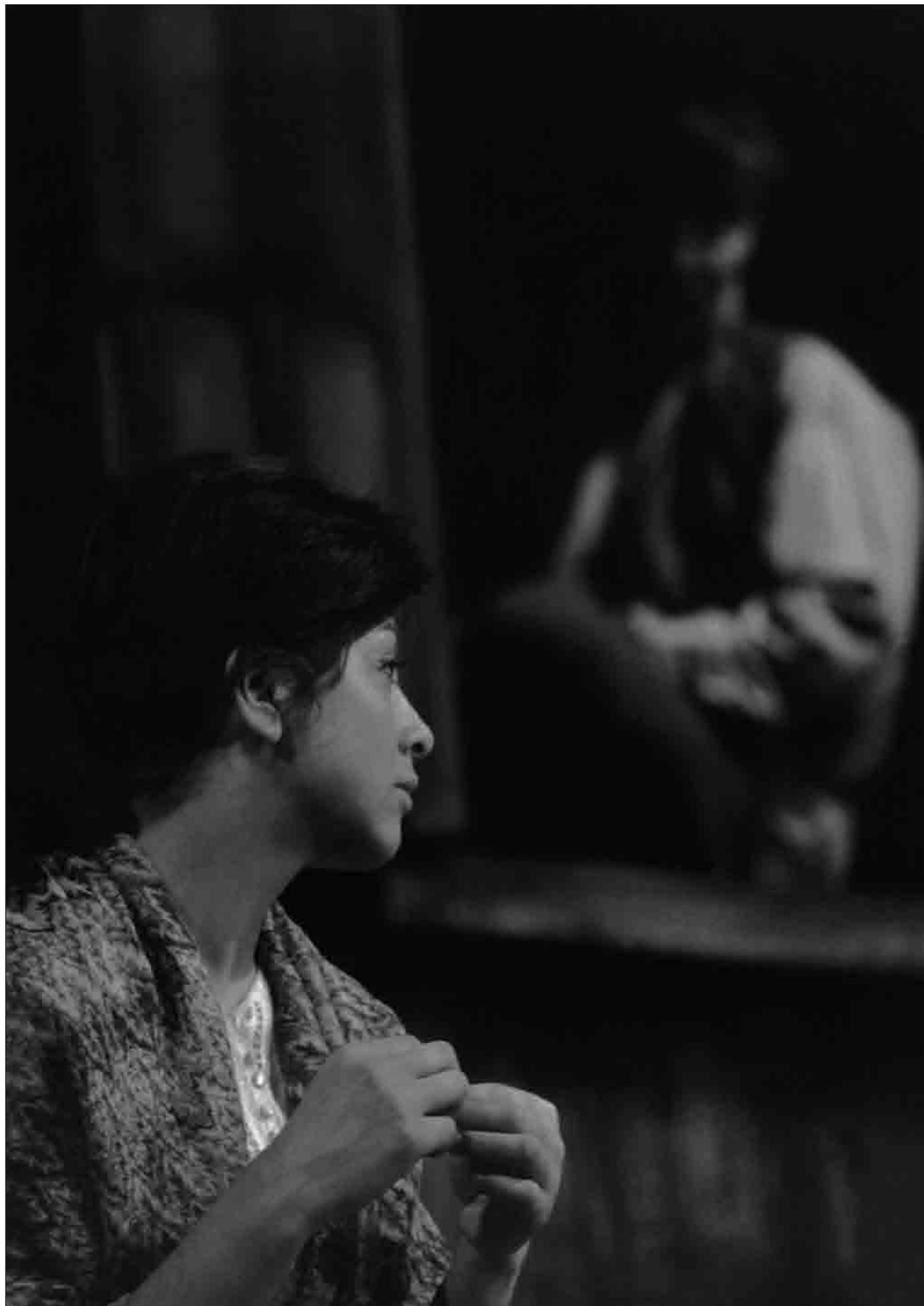
A kiállítás helyszínei: Budapesti Történelmi Múzeum Vármúzeum, 1014 Budapest, Szent György tér 2., Budavári Palota E épület

Mátyás-templom: 1014 Budapest, Szentháromság tér 2.

Kép: Nádler Róbert, Mátyás-templom, 1899. Magyar Nemzeti Múzeum
Fotó: Kardos Judit

www.matyas-templom.hu

Domján Edit az Éjjeli menedékhely egyik jelenetében (1968)

